

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Literatura cristiana i societat II: Presència de Jesucrist en la història, Fiodor Dostoievski

Joan Gomis

FEBRER 1974

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

INTRODUCCIO

En el primer volum de Literatura cristiana i societat (1) vaig estudiar l'obra novel·lística de tres autors catòlics del segle XX. En aquest segon volum l'autor estudiat és un de sol, i del segle passat. Un de sol i encara no en totes les seves obres. ^{- que als lectors interessats poden trobar de tant en el històric del primer volum -} Per l'objecte específic d'aquesta investigació, ^{centrar-me} he cregut convenient de ~~reduir~~ l'estudi a les que crec que són les novel·les més importants de Dostoievski: "Crim i càstig", "L'ídota", "Els dimonis" i "Els germans Karamàzov", encara que hi siguin al·ludides algunes altres, i amb més extensió l'obra periodística de Dostoievski, sobre tot el "Diari d'un escriptor".

Ho he fet així perquè les altres novel·les de Dostoievski ~~avui~~ alhora em semblen inferiors als quatre cims esmentats i perquè no aporten res d'important per l'estudi que aquí interessa, és a dir, ^{i societat en l'obra de} el cristianisme de Dostoievski --un cas era dubtós, "L'adolescent", però he decidit de no incloure aquesta novel·la perquè crec que ~~en~~ en conjunt la seva qualitat literària l'allunya sensiblement de les esmentades.

L'importància extraordinària de Dostoievski, i l'interès excepcional que presenten aquestes obres pel que fa a l'estudi de la literatura cristiana i la societat em van semblar raons prou clares perquè restés més que justificat fer-ne un estudi a part, ^{com és el cas del primer i com ho serà en el tercer} sense incloure en aquest segon volum altres autors. I, encara que la bibliografia sobre Dostoievski sigui extraordinària ^{amb nombrosos} abundant i ~~no pas menuda~~ ^{remarcable valentia} d'obres de molt interès, vaig

creure, potser amb gosadia, que hi havia camp per dedicar-li una altra. L'obra de Dostoievski té una riquesa tan gran que fins i tot limitant, com aquí, l'objecte de l'estudi, el problema és molt més de no perdre's en una matèria d'estudi extraordinàriament abundosa, la qual inevitablement s'ha de decidir un moment o altre de deixar fora de l'anàlisi, que el de trobar-se amb matèria insuficient o ja esgotada.

Una ^{es poden} altra diferència ~~pot~~ assenyalar-se ~~perquè~~ en aquest volum ^{respecte del primer} ~~Les~~ circumstàncies històriques on estan situades les obres d'aquells tres novel·listes són més properes en el temps --i també en l'espai, per als lectors previsibles--, i ~~demanda~~

~~demanda~~ un nombre de referències més petit, ~~per ser molt més conc-~~
~~gudes.~~ La Rússia de 1820 a 1880 resta molt més llunyana i inco-
neguda per la gran majoria dels lectors, i sense pretendre fer
aquí cap ^{detallat i menys} estudi original, les referències són més abundoses que
ho van ser en aquell volum primer. També les biogràfiques, tant
per la influència ^{d'una vida turbulentada} ~~ex~~ que van tenir sobre l'obra de Dostoievski,
com pel fet que certes circumstàncies biogràfiques són més
fàcilment al·ludibles en un autor del passat que en un de con-
temporani. Però no he tractat pas de fer una altra biografia
de Dostoievski, menys encara perquè la bibliografia és també
aquí abundosa i en no pocs casos excel·lent. Tal vegada, pels
lectors que ho creguin ^{interessant,} ~~convenient,~~ els podrà ser útil de llegir
primer la cronologia del final del llibre i així poder situar
les referències ~~biogràfiques~~ que hi ha en els diferents capítols
en un marc biogràfic potser ^{oblidat per ells o fins i tot per} ~~re-oblidat.~~
~~conegut.~~

Una primer capítol tracta de situar Dostoievski en el seu
temps i circumstàncies; els capítols següents estudien, pel
que fa a l'objecte general d'aquest treball, ^{Li he tant prestant dels altres aspectes} aquelles grans
quatre grans novel·les, ^a sepandament però tractant de trobar la
relació que les uneix i allò que representen en l'evolució de

Dostoievski en la temàtica i problemes esmentats; el darrer estudia i lliga diversos d'aquests temes i en treu possibles conclusions.

En sortir, amb aquestes pàgines a la mà, de la selva formidable, alhora exaltant i esgotadora, que és l'obra de Fiodor Dostoievski, he d'agrair sincerament a la Fundació "Jaume Bofill" la bossa d'investigació que em va atorgar perquè pogués realitzar aquest llibre.

(1). Literatura cristiana i societat -I. Catolicisme i societat capitalista. Francois Mauriac, Graham Greene, Heinrich Böll. Nova Terra-ICESB, Barcelona, 1973.

DOSTOIEVSKI I EL SEU TEMPS

Pocs escriptors presenten tantes dificultats en l'estudi de la seva obra com Dostoievski. Davant ^{ella} ~~la seva obra~~ el crític i l'estudiós recorden la queixa de Dmitri Karamàzov: "l'home és ampli, massa ampli, jo voldria reduir-lo". Aquesta és la gran dificultat del món dostoievskià, i la temptació és de reduir-lo. Per altra banda, es tracta ~~de~~ d'una lluita d'idees encarnades i el lector difícilment pot romandre indiferent. Riquesa i passió d'un autor del passat.

Però, ¿qui diria de debó que es tracti d'un autor del passat? ¿Qui diria de debó que Dostoievski és un ~~autor del~~ ^{autor del} ~~cinquè~~ novel·lista del dinou, de la mort del qual no està llunyà el centenari? En la vastíssima bibliografia sobre Dostoievski durant el nostre segle es pot comprovar sovint el mateix fenomen: la passió, la polèmica, la contradicció, el dualisme amor-odi que moltes vegades va tractar l'autor de "Crim i càstig" en les seves obres. S' sorprèn. Molts decennis passats sobre l'obra d'un escriptor, sembla-ria lògic que la passió s'hagués apaivagat i hagués donat pas a la possible objectivitat. Es el que passa gairebé sempre amb els escriptors d'ahir. Durant la seva vida poden despertar passions, polèmiques, opinions contradictòries, passió a flor de pell. Els problemes dels quals tracten estan vius, manca la perspectiva, bull el combat social, ideològic i estètic, postser l'enveja. Però quan ha passat temps, i no poc, i les circumstàncies històriques

han ^{evolucionat,} ~~canviat~~, es diria que s'ha d'imposar la serenitat i la distància. Així passa gairebé sempre. Així va passar amb Balzac i Dickens, Thxèkhov i Pérez Galdós. No així amb Dostoievski. ¿Per què?

No pocs assenyats estudiosos, en ^{intraliv-la} ~~el~~ ~~procr-se~~ en l'anàlisi i el comentari de l'obra de Dostoievski, es diria que entren a formar part del món novel·lístic de l'autor rus. Semblen fins a cert punt personatges seus: s'apassionen, es contradiuen, s'obsedeixen. Un ens dirà amb raó que el "Diari d'un escriptor" és obra menor entre els escrits dostoievskians, però treurà d'aquesta obra periodística la part més gran de les seves cites polèmiques sobre Dostoievski. Un altre afirmarà en una pàgina que la manera com l'autor tracta certs problemes és imperible, per dir més endavant que les seves opinions sobre aquells problemes ja ^{eren} ~~estaven~~ antiquades al seu temps. Hi ha hagut catòlics que han comentat l'obra de Dostoievski gairebé com si fos un Pare de l'Església, sense cap al·lusió als seus ferotges atacs al catolicisme. Ateus atrets per el contingut religiós de la obra dostoievskiana, i ateus que han tractar de negar, contra tantes proves, que l'autor de "Els germans Karamàzov" fos cristià. Estudiosos que el presenten com a campió dels "humiliats i ofesos", i altres que martel·legen sobre ell l'acusació de reaccionari furibund. En la seva mateixa pàtria, és curiós d'estudiar les alternatives d'entusiasme, prohibició i reconeixement: després de la Revolució d'octubre va seguir reeditant-se, ^{tant} es van publicar ~~esta~~ escrits inèdits d'ell i estudis importants. Després va ser acusat de pessimista que no confia en l'home, i durant llargs anys d'estalinisme no solament serà el menys apreciat oficialment dels ~~escriptors~~ grans escriptors, clàssics russos sinó que es deixaran de reeditar les seves obres i fins i tot s'arribarà a esborrar el seu nom dels manuals de literatura, com si els escrits de Dostoievski posessin en perill la Unió Soviètica. Després de l'estalinisme resorgiran els estudis sobre el gran novel·lista i canviarà a poc a poc l'actitud oficial, fins

que el 150 aniversari del naixement de Dostoievski serà celebrat ampliament al país i al 1972 l'Estat soviètic declararà monument nacional una casa i carrers de Staraja-Russa: la casa on el novel·lista ahir ridículament prohibit va escriure "l'adolescent" i que va servir-li de model per fer-ne la ~~casa~~^{el·lar} de la família Karamàzov i els carrers on es van moure el pare i els quatre fills ~~de la seva gran novel·la~~.

L'obra de Dostoievski és diversa, rica i desigual. Les seves opinions evolucionen i molt sovint no són de fàcil classificació, donant ~~l~~^{neu}, a vegades, a interpretacions diferents i fins i tot divergents. Però passats molts decennis, amb prou temps per jutjar serenament les opinions de Dostoievski, ¿per què aquesta insòlita passió que any darrera any demostren bona part dels seus estudiosos? Coincidint en que es tracta d'una de les primeres figures de la literatura de tots els temps, sel's veu sovint acarnissar-se ^{amb passió} sobre algun esdeveniment gairebé nemi de la vida dostoievskiana, sobre qualsevol opinió secundària seva que es diria que la història ja ha jutjat amb ponderació. Sembla que Dostoievski no fos un home i un autor d'un segle endarrera, amb els seus encerts i els seus desencerts, sinó que estigués aquí, viu, present, capaç d'influir la gent amb les seves opinions sobre el tsar o sobre Europa. Algú a qui s'hagués de barrar el pas o portar-lo al pinacle. Una curiosa passió sembla endur-se els comentaristes, (i l'autor d'aquest estudi, conscient del perill, no està pas segur que sempre l'hagi ^{sabent} ~~pogut~~ evitar en aquests capítols).

¿Per què aquesta insòlita reacció? Una de les respostes és aquesta: en la vasta i desigual producció de Dostoievski, les seves quatre o cins obres millors tracten d'una manera ambiciosa, profunda i vibrant el gran tema: el sentit de la vida humana. Els tsars ja no existeixen, les polèmiques entre occidentalistes i eslavòfils de la Rússia del dinou són tema per erudits, no importa massa que un escriptor del passat, per gran que sigui, fos en determinada qüestió progressista o reaccionari, i en tot cas no és motiu de passió flamejant. Però, malgrat tots els canvis, l'home segueix plantejant-se les pre-

güentes sobre el sentit de la vida. El problema segueix roent. Viu. I els assenyats comentaristes i els documentats estudiosos sembla que ^tsiguien arravassats per l'astorador remolí que en aquests temes posa en marxa el gran novel·lista rus en les seves millors obres. El temps sembla desapareixer. Les preguntes són aquí. Les respostes treuen xispes en el seu ^{enf}frontament. Els comentaristes i estudiosos s'obliden que Dostoievski va viure i escriure a mitjan segle dinou. Polemitzen, s'irriten, lloen de manera encesa, són injustos, es s'en ^{car}car amb invisibles enemics, s'interroguen amb passió sota els ~~coll~~ums encesos de les grans preguntes. Sembla que el temps hagi desaparegut. Dostoievski viu.

Però no es tracta només d'això. El temps ^{de}~~que va viure~~ Dostoievski no és el nostre però encara és el nostre. El crit de lliberat de la ~~revolució~~ francesa havia arribat a la Rússia del jove Dostoievski, es planetjaven ~~els~~ problemes de tradició i de revolució, les possibilitats de transformació de les tècniques de la primera revolució industrial, els anhel ~~s i les possibilitats de xxx~~ canviar l'organització de la societat, els dubtes i les polèmiques sobre com calia fer-ho davant la tirania, la visió d'un futur diferent. Per altra banda, i no independentment, les antigues respostes vigents durant segles a Europa sobre el sentit de la vida de l'home eren posades en discussió: no eren ja els atacs a les diverses esglésies cristianes ^{sinó alguna cosa més radical} des del deisme, i anys abans que soni el crit de "Déu ha mort" llançat per Nietzsche, el mateix crit sorgeix a les obres de Dostoievski. Es tota la vida de l'home que es troba posada en qüestió: des de l'organització de les relacions de producció fins a les visions meta-històriques proposades i acceptades per les diverses dogmàtiques religioses al món europeu durant molts segles. Europa havia entrat en moviment i aquest moviment no s'ha deturat: vivim encara en el mateix cicle històric, per canvis que hi hagi hagut. Dostoievski viu l'aparició d'aquest home contemporani i segurament com ^{cap escriptur} ~~ningú~~.

té l'empenta~~x~~ i la passió de vessar tot el paquet, per dir-ho així, en les seves grans obres. ¿Ha acabat la polèmica i la lluita per sobre quin és el millor sistema d'organització econòmica, social i política? En el conjunt occidental, ¿s'han imposat unes classes socials sobre les altres? ¿Ha arribat a imposar-se una nova resposta sobre el sentit de la vida? ¿Ateisme, fe o agnostici~~isme~~^{isme} ~~s'ha imposat?~~^{ha imposat?} Davant el capgirament, la lluita i la recerca, ¿hi ha unes normes ètiques de la conducta humana generalment acceptades? ¿L'home s'ha alliberat d'un Déu inexistent, com volia Kirílov a "Els dimonis", o s'han acabat els dubtes sobre si Crist havia estat o no vençut per la mort com es pregunta Hipòlit a "L'idiota", no hi ha éssers humans que segueixen creient, com Alioixa Karamàzov, que l'única resposta al sofriment és diu Jescucrist? ¿L'ésser humà es considerat com un "poli" que en determinades circumstàncies s'ha d'esclafar, o bé una concepció fraternal ha triomfat? ¿Els nacionalismes han mort? ¿S'ha esvaït la ahir nova creença i neguit d'un món millor a l'abast de la mà, encara que en un segle aquest món ningú no ~~afirmi~~^{afirma} que tothom ~~ha~~^{el} abastat?

Moltes qüestions plantejades a les grans novel·les de Dostoievski segueixen plantejades, encara que sigui amb ~~els~~^{uns} canvis i matisos ~~naturals~~. Però el cicle històric obert a Europa amb la Revolució francesa, la revolució industrial i els anhels de revolució econòmica i social, ~~xxxxxx~~^{qu} amb totes les seves conseqüències ideològiques, no s'ha pas tancat. Les preguntes sobre el sentit de la vida s'han plantejat sempre, i bé pot pensar-se que es plantejaren sempre en el futur, però en moltes ocasions la manera com les planteja Dostoievski segueix sent en bona part actual, i en tot cas hi pesa molt ~~menys~~^{que en altres} la càrrega inevitable d'un temps passat. Aquell Dostoievski viu que fa apassionar comentaristes actuals no els fa ~~apassionar~~^a només perquè planteja "questions indefugibles de sempre, sinó perquè ho fa d'una manera, amb uns enfocaments, amb un to que no resulta passat. Les planteja moltes vegades dins el mateix cicle històric en el qual viu el comentarista

2
(de la
pàgina 10

← 17.9

Per bé que el mode de producció capitalista l'inici del qual va viure Dostoievski a Rússia hagi experimentat molts canvis ^{en molts països} en ~~els~~ països, i per bé que el mode de producció socialista --o de transició al socialisme, com diuen alguns-- s'hagi establert en molts ^{altres} estats, es tracta pels mateixos fets d'una terra dividida en la qual lluitem diversos modes de producció cap dels quals no s'ha imposat encara. Semblantment es podria dir que Dostoievski va conèixer i d'alguna manera reflexar diverses concepcions del món: una concepció cristiana determinada, ~~la de l'ortodòxia~~ → el liberalisme o l'humanisme burgès, i el naixement de l'humanisme socialista; corrents que, amb tots els desenvolupaments i canvis que siguin no han deixat de tenir vida en els temps que va seguir i que continuen.

que, encara que en el seu cas fos fortament marcada per una determinada, la de l'ortodòxia, no deixa de tenir ~~molts~~ ^{molts} elements comuns amb les altres manifestacions cristianes; d'albir i d'aur;

i el lector: són "questions que encara no han estat superades.

També el to de Dostoievski en vessar ~~i plantejar~~ el paquet de problemes es ben proper i fins i tot propi ~~de~~ l'home contemporani. Home de fe, Dostoievski és també home de dubte: "però les vacil·lacions, el neguit, el conflicte entre la fe i el dubte constitueixen a vegades un sofriment tan gran per un home escrupulós com tu, que més val penjar-se", diu un personatge de "Els germans Karamàzov". Pel que fa a la temàtica cristiana, essencial en les grans obres de Dostoievski, ell és l'escriptor que per primera vegada dóna veu, i veu amb força i arguments, a les posicions contràries Dostoievski, que sovint va criticar els liberals russos dels anys 40, als quals ell havia estat ben proper, està més influït pel liberalisme que el que ^{potser} creu. El dret a expressar les ~~pròpies~~ opinions, encara que siguin contràries a les pròpies i perniciososes per a elles, que és una de les conviccions de la consciència contemporània, per bé que no sigui ^{pràcticament} acceptada, ~~ven~~ moltes geografies encara que ~~no s'ha pogut aplicar~~ sigui reconeguda en teoria, és aplicada, potser per primer cop en la literatura, i almenys ^{per primera vegada} amb tanta fondària i vigor, pel cristià Dostoievski quan es tracta ~~a~~ ^{la} ~~questa~~ ^{religiosa} temàtica, i per ell tota la vida humana és diferent segons siguin les respostes a aquestes preguntes.

Els arguments de l'adversari han de ser escoltats --¿i qui sap si en el fons és l'adversari el qui té raó i no jo? L'home contemporani, que ha pres consciència que viu en una societat dividida, ha perdut l'antiga seguretat que el feia pensar que posseïa la Veritat rodona i total. Encara que lluiti ~~dogmàticament~~ per afirmar-ho un ^{dubte} angat va esquarterar la terra sota els seus peus. I si creu que el progrés és dialèctic, aquest ha d'arribar per síntesi sempre noves després de l'enfrontament de tesi i antítesi, procés que, encara que pugui ser inconscientment, va seguir Dostoievski des de "Crim i càstig" fins al moment que deixa Alioixa Karamàzov en el llindar de la seva missió en el món.

Pel que fa a la transformació del món terrestre, de l'edificació d'una fraternitat efectiva entre els homes, de la seva salvació col·lectiva aquí, temes fonamentals d'un novel·lista que ha pogut ser titllat de reaccionari per diverses actitud i opinions seves, la qüestió resta oberta ~~extra~~ També en el nostre temps. Els homes han de buscar la seva salvació terrestre, ¿per què? ¿i com? ¿On basar sòlidament la dignitat humana? ¿Com combatre les tiranies

*¿Inquisidor
en Els
germans
Karamàzov?*

del futur pintades polèmicament en "Els dimonis"? ¿Com oposar-se a la submissió del món consumista, d'alguna manera anunciat pel gran? I al costat de la convicció apassionada de l'estarets Zòsim sobre la salvació terrestre futura i ^{la seva confiança} ~~sobre~~ que aquesta arribarà --no importa massa que la seva proposta vingui des del cristianisme, una convicció ^{a hashimada} ~~passionada~~ i una semblant confiança han existit i existeixen des d'altres posicions--, apareix el gran dubte sobre el sentit de la vida, la ~~perpetuació~~ ^{perpetuació} de l'absurd que molt temps després serà desenvolupada filosòficament però que es troba, amb força punyent, en l'argumentació d'Ivan Karamàzov.

En començar aquest capítol s'indicava l'amplitud temàtica i d'actituds del món dostoievskià, i la temptació de reduir-lo. Un món contradictori com ho és el món contemporani. No perquè el món anterior no ho fos, sinó perquè aquestes contradiccions van trencar un dia la closca de l'antiga societat i van ser posades a la llum forta del dia, i difícilment poden ser ignorades. Encara que vulguin ~~ser~~ es vulgui ignorar-les, i ~~per~~ aquest és un dels motius pels quals ~~no s'ha de reduir el món~~ sovint la temptació hagi estat, després d'afirmar que el món dels personatges de Dostoievski és un món contradictori, ^{de fixar} ~~s'acabi fent~~ Dostoievski amb una de les moltes etiquetes que li han estat posades.

^{Es possible} ~~Potser~~ que el crític i el lector pensin, com Dmitri Karamàzov ho ^{de} ~~deia~~ amb l'home: "Dostoievski és ampli, massa ampli, jo voldria reduir-lo". Però, a part aquest comprensible desig, no ho fan sense raons, perquè Dostoievski sembla donar motius per etiquetes diver-

ses. De l'autor ~~i de les seves grans obres~~ es podria dir alguna cosa com la que Guardini diu dels seus personatges: "En les obres de Dostoievski la multiplicitat de l'ésser, allò no definit, allò que escapa a tota forma, el fluir constant, l'esdevenir-se imprevisible i sobtat, tot això es manifesta a cadascun dels personatges, corre a torrents en ells... D'aquí ^{ve} la descoratjadora ambiguitat d'aquestes figures. A penes un creu haver comprès el tret característic en tot el conjunt de qualitatats d'un home, o allò que significa ~~una relació~~ una actitud en relació amb tota una vida, quan, per altra banda, es comprova que això mateix ~~es~~ podria en realitat significar alguna cosa completament diferent. Un creu haver comprès un personatge, però heus aquí que aviat s'adona que aquest es troba en una relació dialèctica amb altres personatges, amb la qual cosa tots ~~re~~ven recíprocament noves determinacions de significació".

Alguna cosa semblant passa amb l'home Dostoievski, i es per això també ~~que~~ reflexa el món contemporani, provoca encara avui passions i polèmiques. Ben cert que Dostoievski, amb la seva herència i amb la seva situació en un món concret, amb el seu talent i amb la seves limitacions, amb els seus encerts i amb els seus errors, amb la seva pietat i amb la seva epilepsia, ~~xxxxxx~~ és un home ^{en el mal,} ~~que~~ com qualsevol altre, hi compten més uns factors i unes actituds que unes altres, però també és cert que es resisteix a ser reduït a una etiqueta. Si va ser considerat en uns anys com occidentalista i en uns altres com eslavòfil, i altres en una actitud ambigua davant aquestes posicions, és perquè ^{allora} ~~ahora~~ era occidentalista, eslavòfil, i ^{tractava de} ~~ahora~~ intentava sintetitzar ambdues posicions. Si, al capdavant, Dostoievski és cristià, també va dubtar, no ja de la necessitat d'acollir-se ^{-se} a les pràctiques de l'església ortodoxa, ~~a les~~ de les quals va restar allunyat una pila d'anys, sinó de l'existència de Déu o de si Crist era Déu, i no sembla agosarat pensar que el cristià Dostoievski, en determinats moments, era ateu.

Semblantment es podria dir de la seva actitud davant la societat, i al costat d'afirmacions ~~reaccion~~ conservadores i reaccionàries hi havia un ampli i profund impuls de fraternitat, d'amor al poble fins a convertir aquest gairebé ^{a vegades} en objecte de culte, de continuada sàtira de les classes elevades que evitava quan escrivia sobre "la pobra gent", títol significatiu de la seva primera novel·la, de ^{una} voluntat ~~a~~ d'arribar a una salvació històrica col·lectiva i no solament meta-històrica. ← (de la pàgina 15)

En aquesta riquesa d'elements diversos i fins i tot oposats, ~~reclutat~~ ^{reclutat} ~~tot~~ ^{tot} de l'home però que en ell es donava en mesura poc frequent, hi ha un altre dels motius, no solament perquè la crítica de la seva obra sigui difícil, no solament perquè aixequi sovint aquella ^{contraposada} passió en comentaristes seus, ~~realitats~~ ^{l'art} al capdavant secundàries, sinó perquè segueixi viu en les seves grans obres i el lector el senti en ~~tan~~ bona part viu encara. Aquestes contradiccions paleses, i difícilment reduïbles, són també com un reflex del món i de l'home contemporani, reaccionari i progressista, creient i ateu, encarat cap al futur i mirant el passat. L'home d'una peça ha estat desprestigiats pel món contemporani, i ~~don~~ és el país d'una peça --progressista totalment o en totes les seves realitats reaccionari?

Aquestes contradiccions, aquestes ambigüitats que el fan proper encara no exclouien en Dostoievski una altra de les característiques del temps en el qual va viure i que ~~va obrir~~ el que vivim encara: l'afany de progrés cap a alguna cosa --la que sigui-- considerada millor i abastable per les noves realitats i circumstàncies que fan donar el ~~gran salt~~ ^{més gran} acceleració registrat fins ara en la història humana. Com si fos en successives onades, el Dostoievski de les grans novel·les tracta d'arribar a alguna cosa que esvaeixi les ambigüitats, a una resposta que elimini les contradiccions. Encara que, com sempre en l'art que mereix aquest nom,

a la pàg. 13

R

Si tantes vegades atacarà ~~Europa~~ l'Europa del seu temps com a
llar de corrupció i de camins socials, polítics i religiosos que
creu apassionadament equivocats, i oposarà ^{tant vegades} Rússia a Europa, també
és veritat que la seva joventut es nodrirà amb les lectures d'au-
tores europeus on hi veu elements progressistes --George Sand, Schi-
ller--, en el populisme de Dickens i de Sue, en les obres ^{socialistes utòpiques amb influències cristianes, etc.} de Saint-
Simon, Cabet, ~~Fourier~~, ~~Turner~~, i que en la seva maduresa farà llar-
gues estades a Europa i a la fi de la seva vida exclamarà: "no saben
els pobles d'Europa fins a quin punt en són estimats". I és ell,
que sembla més apassionat ~~a la seva vocació~~ per la seva vocació lite-
rària que per la política, qui, dels assistents a la tertúlia que
reuneix incomformistes parladors a casa de Petrshevski, qui s'acostarà
a col.laborar amb Spetxniev, l'únic realment radical del grup i
disposat a passar a l'acció. I l'any 73, quan molts ^{veu} membres de la
"intelligentsia" de dretes consideren l'antic forçat ~~no-aviat~~ com
un convers, encara que un convers no massa segur, i la "intelligentsia"
d'esquerra més aviat el veu com un adversari que ha abandonat aquelles
idees que el portaren a Sibèria i Dostoievski polemitzava amb ells,
escriu també al Diari d'un escriptor: "les idees que havien fet de
nosaltres uns màrtirs ens purificaven. Els anys de presó, els nostres
sofriments no ens van trencar pas; res no ens va poder trencar: al
contrari, les nostres conviccions han sostingut les nostres ànimes
amb la consciència del deure acomplert". No és atzar que el tema
del "doble" sigui important i repetit en l'obra de Dostoievski.

les seves respostes, resultin convincents o no pels diversos lectors, s'obren a una altra pregunta.

Contradiccions, preguntes col·lectivament plantejades i respostes divergents, tot en tensió cap a un futur, aquestes eren unes de les característiques de la Rússia que va viure Dostoievski. Dues grans tendències s'enfrontaran durant aquells decennis: la europeitzadora i la tradicional. Si Pere el Gran havia tractat de bastir el seu imperi sota el model dels estats europeus ho havia fet amb procediments autocràtics que separaren encara més la massa de la ~~majoria~~ minoria dirigent. Per altra banda, una terra immensa amb abundor de recursos naturals i una població en notable increment (45 milions d'habitants el 1815, 60 milions el 1835, 74 milions el 1858, 129 milions el 1897) feien de Rússia un país ~~per la seva immensa extensió i la seva població~~ que en aquests aspectes hauria pogut ~~protagonitzar un paper~~ representar un paper de notable importància en la primera revolució industrial en el quadre d'una monarquia constitucional. Però ^{ni d'una} no aquesta ^{ni d'altra} arribarà en tot el segle XIX, ^{no} Rússia ^{cap d'avant} (jugarà un dels primers papers ~~realment destacats~~ en el primer capitalisme: el gran brot d'industrialització no arribarà a Rússia fins al darrer decenni del segle. La institució del servatge, esclau de dret i de fet, ^{alhora} oposada als principis ^{moralis ètics del liberals} ~~d'igualtat de la revolució burgesa~~ i a la industrialització, perquè conservava ^{en l'estructura} ~~al camp~~ la majoria del potencial humà, no serà legalment abolida fins al 1861, i encara de manera que ^{no} ni arribarà a ser una veritable reforma agrària ni donarà aviat ^{impuls} impuls a la industrialització.

Es doncs, en un ^{immens} ~~impos~~ país de majoria camperola, amb ^{escassa} ~~escassa~~ demanda de productes industrials, on la tardana emancipació dels serfs no produeix, per la forma ^{com} ~~en la qual~~ va ser realitzada, un ràpid ^{impuls} impuls de la industrialització, on la provisió de capital per part de l'Estat ~~al~~ al fi del segle juga el paper que ~~a~~ altres països europeus representen els bancs, i tot això en el quadre d'una monarquia absoluta que, malgrat alguns intents i reformes,

no passa a ser una monarquia constitucional, i amb un seguit de guerres de caràcter imperialista a les fronteres occidentals, al sud i d'expansió a Àsia, on es mou el petit ~~però~~ i agitat món de la "intelligentsia" al qual pertany Dostoievski.

Aquest món està treballat per diferents corrents ideològics. Per una banda, els militars joves que, en ocasió de les guerres napoleòniques, conegueren Europa i entraren en contacte amb les idees liberals, i la més destacada revolta dels quals fou la dels "desembristes" el 1821 --quan Dostoievski era un nen--, durament reprimida, ~~continua~~ corrent continuat als anys 40 pels occidentalistes, ~~entre els quals~~ ^{entre els quals} figurava la conspiració dels "petrshievski", ^{en la revolta del 1825} ~~a la que~~ participà Dostoievski i que li costà la simulació d'una condemna a mort i el llarg presidi siberià. Els occidentalistes, nodrits de literatura i d'ideologia liberal europea, encara que a vegades, com al cas de Belinski, hi figurés un socialisme incipient, es revoltaven contra l'emancipament del servatge, l'autocràcia, la influència d'una església per altra banda sotmesa, en la seva jerarquia, al govern del tsar. Unes aspiracions d'alliberament sovint confoses però que coincidirien en veure Europa com la salvació ^{d'una} de Rússia, ^{en una plena de realitat} ~~penal~~. Per altra banda els eslavòfils, també amb diverses tendències, girats cap a les tradicions nacionals, més o menys contràries a la occidentalització iniciada per Pere el Gran, generalment adptes a la ortodòxia, oposats als intents de diversos ministres liberals en els successius regnats. ~~Però uns~~ ^{La causa d'això és} i altres coincidirien normalment en no veure ^{i encara en afavorir-la} ~~en tot~~ oposar-se a la industrialització del país. Ja els desembristes tenien antipatia per la burgesia i donaven molta importància al sector agrari, com també una part dels ~~occidentals~~ liberals dels 40 i els seus successors socialistes dels 60 i anys posteriors. Liberals populistes i socialistes populistes, tendència a la qual no va ser

massa allunyat Dostoievski: l'interès ètic per la miserable situació dels serfs primer i dels camperols alliberats després, i l'avversió a una burgesia explotadora, es combinava amb un notable desconeixement o despreocupació per^o desenvolupament industrial del país. I així ambdues tendències podien coincidir en ^{aquesta} ~~la segona~~ actitud. Un revolucionari com Hertzen exclamava: "Déu salvi a Rússia de la burgesia", i Txernixevski afavoreix més, com a economista, la petita producció industrial que la gran indústria capitalista. Les excepcions són en aquest cas això, excepcions, ^{o el nihilista Pissarev, partidari d'un capitalisme il·lustrat} ~~com en algun moment Belinski~~, i el primer grup marxista rus no serà fundat, a l'exili, per Plekhanov, a l'exili any 1883, i en les condicions comentades del desenvolupament a Rússia no és rar que Marx, com és sabut, no confies que la revolució socialista es produís a aquell país.

i Plekhanov, com Marx i Engels, era favorable al desenvolupament capitalista que havia de portar a la revolució socialista, i per tant contraris als terroristes i revolucionaris que volien saltar-se aquella etapa, els Netxayev, els Bakunin, els Tkatchev, encara que aquests també ^{estiguessin} ~~estessin~~ sovint enfrontats ells mateixos. El socialisme dels occidentalistes dels anys 40 que ~~es podien es-~~ sentien atrets per aquesta tendència era el socialisme utòpic, els dels socialistes dels 60-70 ^{eren} ~~eren~~ ^{populistes} generalment populistes, els socialistes anomenats científics no apareixeran de debó fins després.

El tsar Alexandre I (1801-1825), havia estat influït de jove per les idees liberals i dels filòsofs de l'Enciclopèdia, i fins i tot havia pensat en atorgar una Constitució. Però ~~eren~~ "il·lusions", com va dir a la fi de la seva vida. El seu successor, Nicolau I (1825-1881), responsable de la repressió dels ~~re-~~ ^{aquests} ~~desem~~bristes, tindrà ~~uns~~ principis en el seu regnat: autocràcia, ortodòxia, nacionalitat. Reprimirà també la insurrecció nacional a Polònia ("L'ordre regna a Varsòvia"). És en el seu regnat ~~en~~ es produïx un gran floriment intel·lectual i les po-

lèmiques entre occidentalistes i eslavòfils, els dos oposats
~~al bes feixuc, damunt ten. de la monarquia tsarista.~~
~~a les manifestacions d'autoràcia.~~ Si en el seu temps comença
a crear-se la xarxa ferroviària --el primer tren inaugurat el
1837, la línia Petersburg-Moscou acabada el 1851--, continua
sense tocar la institució del servatge, oposada a qualsevol
transformaci al desenvolupament industrial. Per veure la importància
d'aquest fet, ~~i la migrada importància de la indústria~~ i la migrada importància de la indústria
del ~~20~~ ^{vingt} 45 milions del 50 que ~~era~~ ^{sumaven} la població total de Rússia eu-
ropea i de Sibèria, 45 milions estaven dedicats fonamentalment
al sector agrari: 25 milions eren serfs i 20 milions camperols
de les propietats d'Estat i d'altres patrimonis. Fou Nicolau I
el qui va condemnar ~~a mort~~ ^{a Sibèria} Dostoievski, i per advertir la duresa
de les lleis i de la censura, el fet de tenir una premsa clandes-
tina --empresa en la qual el jove novel·lista participà però
que no fou descoberta-- era castigada amb la mort.

Alexandre II (1855-1881) fou considerat un temps el tsar
alliberador. El 1858 els camperols de l'Estat reben la terra que
treballen i l'igualtat civil davant els tribunals de justícia.
El 1861 aboleix el servatge, i fins al 1865 continuen les refor-
mes: ~~autonomia~~ ^{autonomia} local, abolició de certes penes corporals, reforma
de la instrucció del processos i creació de tribunals amb jurats
escollits a sort, abolició de la censura prèvia de les publica-
cions, estatut de la Universitat i creació d'escoles, publicació
del pressupost de l'Estat, més tard la creació de "dumes", con-
sells municipals elegits.

Les mesures liberals sense haver arribat a l'establiment
d'una monarquia constitucional havien de crear un ambient d'agi-
tació i de polèmica, que viurà intensament Dostoievski, retornat
a Sant Petersburg poc abans de l'abolició dels serfs. Per
una banda els qui trobaven excessives les mesures de reforma,
per l'altre qui les ~~trobaven~~ ^{intervenien} insuficients; tot en el marc d'una

complicada legislació que ni millorava sensiblement la situació de molts camperols que havien estat serfs, ni afavoria la industrialització ràpida i efectiva. Les posicions de la "intelligentsia" es radicalitzen. Els antics liberals són ara ^{arrencuistes} socialistes, o nihilistes, els eslavòfils veuen en moltes reformes una influència europea, alguns --entre ells Dostoievski-- mantenen una posició ambigua entre els dos corrents. El fet que les reformes no donin realment canals a molts joves interessats en participar en la vida política, i el divorci entre l'elite intel·lectual i el desenvolupament industrial, fa que alguns d'ells trobin la sortida en l'acció directa. El 1866 hi ha ^{després d'uns atemptats} ~~una temptativa d'assassinat~~ del tsar, que contribuirà a enfortir els elements reaccionaris al govern i a donar un altre caire a la resta del regnat. El 1869, el revolucionari Netxaev assassina a Moscou a un dels seus adeptes, ~~en~~ l'estudiant Ivànov. Continua l'expansió imperialista a Àsia central i a Extrem Orient. Les seves dificultats, les víctimes i les conseqüències econòmiques agreugen el malestar. Nous atemptats contra el tsar. Es demana una Constitució. Afavorida per l'abolició del servatge, hi ha un corrent migratori cap a les grans ciutats, Sant Petersburg, Moscu ^o i Kiev, però a vegades la dèbil industrialització i la manca de treball ~~provo~~ fa que molts camperols tornin a la terra al temps de les collites. Fills de nobles arruinats, de popes, de comerciants, ~~ex-oficials~~ i estudiants o ex-oficials segueixen les idees dels radicals. Quan ~~plàn~~ havia decidit una nova reforma que augmentés la influència dels zemstvos, el tsar Alexandre II, que havia estat anomenat ^{ahir} "l'alliberador", ~~morà~~ víctima d'un atemptat.)

(Era l'1 de març de 1881, i el 28 de gener havia mort Dostoievski, als seixanta anys i després dels dos grans èxits de la seva vida: la publicació de "Els germans Karamàzov" i el discurs dedicat a Pushkin que va semblar reconciliar, un moment, les diverses tendències de la "intelligentsia", i que si més no va reunir

en les mateixes ovacions els partidaris de Dostoievski i els seus adversaris.

Fiodor Dostoievski havia nascut a Moscou el 1821. Fill d'un metge tirànic i atrabiliari; la seva mare ~~xxxxxxx~~ ^{va} tenia mala salut i morí quan el nen tenia due anys. Les primeres lectures de Dostoievski semblen prefigurar els seus dos grans temes: són la Bíblia i una Història de Rússia. Començarà a estudiar a l'Escola d'Enginyers militars. El seu pare és assassinat per uns serfs que es volien venjar dels seus mals tractes. Dostoievski sent l'atracció de la lectura: autors europeus i russos. Publica la seva primera novel·la amb un èxit ~~que~~ ^{que} les següents no confirmen. Dimiteix de la seva feina i es dedica ^a escriure: noi sense mitjans econòmics, comença a viure una existència que estrà sempre angoixada per la manca de diners, els deutes, el treball per pagar els editors, tot això agreujat per el seu desordre en aquestes "questions, la seva generositat ~~amb~~ i, durant llargs anys, la seva passió del joc. Només a la fi de la seva vida, amb l'èxit literari i la bona administració de la seva segona dona, la situació econòmica deixarà de ser una constant preocupació.

Participa a la ~~conferència~~ les reunions dels petrashevski i és empresonat. Després del simulacre d'execució que sofreix amb altres companys, és condemnat a Sibèria i després a servir com a soldat. ^{A Sibèria, entre els condemnats, ven desolació o rebuïda a tot.} Torna després de deu anys a tornar a Sant Petersburg, on retorna casat amb una viuda pobre, el matrimoni amb la qual no serà feliç. ^{Ha estat casat amb una dona que no li aporta res.} Ha tornat a escriure i la seva gran obra d'aquests anys és són els "Records de la casa dels morts", pintura de la seva experiència al penal siberià. Amb el seu germà Miquel publica una revista: amb alternatives, no deixarà ^{ja} la tasca de periodista. Viaja per Europa. Té una ^{gran} ~~gran~~ mort la seva dona. Publica la primera de les seves grans novel·les, "Crim i càstig", on apareix la temàtica que li és més pròpia. L'epilèpsia, segurament apareguda durant els anys de presó, el fa víctima de nombrosos atacs que es troben reflexats en diferents

novel·les. Es casa per segona vegada i aquest sí que serà un matrimoni feliç. Dostoievski escriu novel·les i polemitzava i fins i tot es baralla amb altres intel·lectuals. Nou viatge a Europa, on en condicions increïbles de penúria --cartes per demanar anticips i ajudes, visites a prestatamistes-- escriu "L'idiota" i "Els dimonis". Com era corrent en aquella època, la majoria de les novel·les apareixien en successius lliuraments, de manera que l'escriptor ~~estava~~ ^{estava} obligat sovint a donar als públic capítols d'una obra que encara no havia acabat.

Torna a Rússia. "Els dimonis" és acollit amb crítiques: s'hi veu una atac als revolucionaris, es diu que ignora els veritables "dimonis": els de la industrialització. Escriu "L'adolescent" i publica el "Diari d'un escriptor", on dona articles de temàtica molt diversa però també narracions. Treballa i publica la més ambiciosa i reeixida de les seves obres, "Els germans Karamàzov". ^{Vol} ~~És el projecte de~~ continuar-la amb altres novel·les, però mor abans que no pugui començar aquest projecte. L'antic conspirador, l'antic condemnat té un enterrament multitudinari, amb totes les exèquies d'una església a la qual s'ha apropiat cada cop més.

L'evolució religiosa de Dostoievski, la seva preocupació per l'existència de Déu i per les conseqüències que de la fe o de la i de l'ateisme es deriven per l'ètica individual i per a la societat, li forneixen els grans temes de la seva obra. Sense les quatre o cinc novel·les que tracten aquesta temàtica, Dostoievski seria un bon escriptor entre tants, però no pas el novel·lista situat entre els primers de tots els temps, amb mèrits per haver estat qualificat --si aquestes qualificacions són possibles-- com el primer de tots. Es també la fe, l'ateisme, i l'actitud davant el poble rus que ell creu representant autèntic del cristianisme, allò que el portarà a vives polèmiques ^{en} ~~amb altres intel·lectuals~~ i ~~escriptors~~ de la seva època de maduresa.

El cristianisme havia estat un dels ciments de la nació russa. La formació de l'estat coincideix amb la penetració del cristianisme. I la penetració en el poble és ràpida: el nom del camperol rus, "krestianin", és una deformació de "cristianin", cristià. Durant les invasions asiàtiques i després del cisma d'Orient (1054), el cristianisme reafirma el seu paper. L'església russa no accepta la unió entre Roma i Constantinoble (1439) i, després de la caiguda, es fa església autocèfala. La caiguda de l'imperi d'Orient converteix Moscou en la "tercera Roma". En temps d'Ivan III el clergat ~~en~~ popularitza la teoria de l'origen diví del poder del tsar, Ivan IV reb a la catedral el ceptre i la corona. D'aquesta aliança se'n segueixen les conseqüències habituals: la jerarquia anirà quedant sotmesa a l'Estat, les protestes de diverses tendències cristianes que volen una actitud més lliure i espiritual es traduiran en diverses "heretgies" i s'anirà obrint pas el divorci entre el poble cristià i la jerarquia eclesiàstica. El 1721, l'occidentalista Pere el Gran dona el gran pas en aquest sentit de predomini: aboleix el patriarcat i el substitueix per un Colegi de vuit membres anomenat Sant-Sínode i en realitat vigilat quan no dirigit per un alt-procurador laic --Dostoievski va ser amic, en temps d'Alexandre II, d'un ~~exaltat~~ que de Pobiedonostsev, que arribarà a ser procurador del Sant Sínode--. Segons Dostoievski, la política de Pere el Gran havia estat bona per Rússia, perquè la va treure del seu aïllament i li va donar consciència de la seva missió universal, però perniciosa perquè va fer més fonda la separació entre les classes elevades i el poble. El cert és que la minoria dirigent, pel que fa a la seva actitud religiosa, ~~en~~ és cada cop més descristianitzada: el cristianisme rau en el poble. Entre els dos, una jerarquia sotmesa a la categoria de funcionaris, i les mesures del govern contra el clero i els aspirants a entrar en els monestirs els bens dels quals

havien estat secularitzats. Caterina II continua la mateixa política; ~~planteja~~ també occidentalista, planteja el tema de la sort dels serfs, però les mesures preses es redueixen a transferir a l'estat el milió de camperols que pertanyien a l'església i tancant la meitat del convents. Aquesta mesura indica com l'església no era una força que fes por al poder civil, i un arquebisbe que va protestar d'ella fou executat.

Així, en aquesta teocràcia on l'església no tenia força real, la jerarquia ~~xpavvixwewm~~ i el clero apareixen com una mena de funcionaris de poca categoria. Al mateix temps, però, com a tribut a una ideologia que a menys teòricament fa part de la de l'Estat i que no s'oposa a ell, hi ha normes curioses com les de la ^{de} que tots els funcionaris han de combregar un cop a l'any. No és gens d'estranyar que la "intelligentsia" progressista del segle dinou ~~és revel~~ sigui contrària a aquesta església. Però al mateix temps hi ha a vegades un repaixement monàstic, predicators que troben acolliment decidit entre els poble, i malgrat el servilisme i la incultura freqüents en el clero, el cristianisme arriba a atreure, encara que sigui amb matisos i diferències, alguns dels primers intel·lectuals: fins a cert punt Pushkin, el darrer Gogol, Dostoievski, Tolstoi. ← (de la pàg. 2

^{El} Aquest desprestigi d'una església sotmesa i l'existència d'un cristianisme popular es reflexen en les obres de Dostoievski. L'església, el clero, fora del monjo Ticon a "Els dimonis" i el monestir on viu l'~~starets~~ ^{ingen} Zòsim a "Els germans Karamàzov", no hi ~~ha~~ realment un paper. Les classes elevades no són presentades com a cristianes i --^{igual que hi} com si fos un periodista de molts de cennis després-- no manquen a el "Diari d'un escriptor" les observacions sobre la ^{pèr} pèrdua de la fe entre els joves i la minoria dirigent. En canvi, on Dostoievski creu trobar, amb raó o sense, un cristianisme malgrat tot viu i autèntic, és en el poble rus.

Per altra banda, s'ha pogut ~~en~~ assenyalar en amplis sectors del cristianisme rus un messianisme lligat amb la nació i el poder civil, i un "sobrenaturalisme" exagerat amb inclinació a menysprear la raó i la naturalesa. D'aquestes característiques existents en l'ortodòxia no serà estrany que hi hagi influències en Dostoievski.

Aquest és el marc i les circumstàncies històriques en les quals Dostoievski va viure. ~~xxxxxx~~ És ben cert que com a en tota l'obra d'un escriptor activa i vivament implicat en el seu temps, la pols no s'ha deixat de posar ^{se} sobre algunes de les seves actituds, opinions, procediments i previsions. ~~xxxxxxixixix~~ "Va ser un home del seu temps" és una frase que es diu igualment com a lloança que com a excusa; lloança si es vol assenyalar que va saber viure els problemes del seu temps, excusa si es vol justificar que no va ~~xxhxx~~ poder ^{aconseguir} veure transformacions futures i es va moure, com tothom, dins les limitacions que tot temps té. Tot això és també vàlid, naturalment, per Dostoievski i la seva obra. Però és igualment cert que si les seves millors novel·les a penes acusen el pas del temps i romanen vives pel crític i pel lector, és perquè dins el seu ~~talent~~ extraordinari talent literari hi havia ~~alhora~~ la capacitat de plantejar-se preguntes alhora perennes i peculiars del seu temps, un temps que encara és en tants aspectes el nostre.

Contradictori, sí, en la seva vida i en la seva obra, i sense voler amagar en aquestes ~~les~~ contradiccions. Però al mateix temps amb una esperança de trobar una síntesi salvadora en les contradiccions Dostoievski només hauria sotscrit una part d'aquelles paraules de Unamuno en "El sentiment tràgic de la vida" quan ^{aquí} pregunta si algun lector trobarà contradictori al·lò que diu, i respon així: "Contradicció, naturalment! De la mateixa manera que només vivim de contradiccions i per contradiccions; de la mateixa manera que la vida és una tragèdia, i la tragèdia una lluita perpètua, sense victòria ni esperança de victòria; és una contradicció". Per Dostoievski, la vida del qual va ser una tragèdia i una lluita perpètua en unes circumstàncies històriques que feien de la vida d'aquella societat una tragèdia i una lluita, ~~perpètua~~, no es va resignar a que no hi hagués, per a l'home i per a la societat, victòria i esperança de victòria.

I és sobretot en les quatre grans novel·les aquí estudiades en l'objecte específic ~~anxietat~~ al qual es limita aquest treball, on Dostoievski va tractar de trobar una esperança de victòria individual i social, en una vida i en una societat que veia tràgiques i en lluita. Dels resultats als quals va arribar cadascú jutjarà segons el seu parer, però ningú no podrà negar que es tracta d'un esforç gegantí que difícilment té parió en la història de la novel·lística.

"CRIM I CASTIG"

Dostoievski comença a escriure Crim i càstig el 1865. Però, com en d'altres obres seves, la idea primera datava d'anys enrera i havia anat enriquint-se. ^{El tema inicial} ~~La idea primera~~ és aquesta: un home mata per una idea alliberadora. Un crim que, als ulls del criminal, no és un crim. La frase evangèlica diu que "la veritat us farà lliures". Per aquest personatge podria ser: "Gosa matar i seràs lliure".

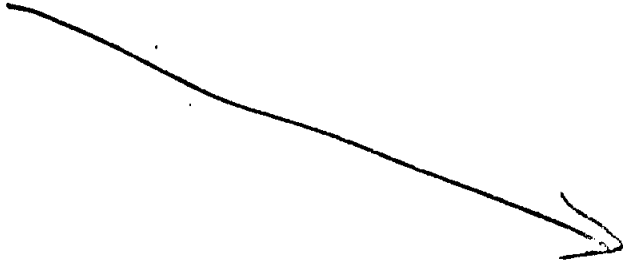
Lliure de què? Lliure de la moral corrent i conformista del "dos i dos són quatre", que havia atacat el protagonista d'una obra de Dostoievski ^{de} ~~escrita~~ poc temps abans: Escrit en el subsòl. Lliure també de la misèria que el setja a ell i a la seva família. Lliure de la concepció cristiana que diu que tots els homes són germans. Lliure de Déu. ←

(Com sempre en els personatges principals de Dostoievski, les motivacions són complexes, però al fons de tot hi ha una idea. "Allò que la majoria de la gent anomena fantàstic i excepcional, és per a mi la realitat més profunda" ~~ava~~ ^{va} escriure Dostoievski a Stràjov. No és la novel·la allò que m'interessa essencialment, sinó la ^{Paraules capitals per entendre de debò les seves grans obres.} idea".) Rodion Raskòlnikov, el protagonista de Crim i càstig, és un jove pobre que ha deixat els estudis i que mata premeditadament una vella usurera. Però allò que havia de ser una prova del que volia afirmar, un alliberament, es converteix en una acusació. Ningú no ha descobert que ell és l'assassí, però ho confessa a Sònia, la prostituta. I en aquest llarg diàleg Raskòlnikov va explicant quines eren les seves motivacions. ^{En aquest cas cal} ~~Donc~~

transcriure extensament passatges de la novel·la, concretament dels diàlegs entre Raskòlnikov i Sònia. És en ells on rau el nus de la qüestió, en ells s'encaren dues concepcions de l'home i de la societat, d'ells sortirà el que serà el camí d'alliberament insinuat a la darreras pàgines de la novel·la. A Crim i càstig Dostoievski cerca de trobar una primera pedra sòlida que serà el punt de partença de les novel·les posteriors estudiades aquí.

Són dos mons els qui s'enfronten, i encara que Raskòlnikov sembli el rebel, resultara a la fi que és en realitat molt més conformista amb ~~la~~ la societat en la qual viu i de la que és víctima que no pas ho és Sònia. Per a Dostoievski la salvació vindrà de Sònia, del cor de la misèria, d'un ésser al qual la societat ha condemnat a una mena de presó que pot recordar el penal siberià al qual serà condemnat Raskòlnikov. Una de les originalitats de Dostoievski és aquesta: el cristianisme, a Crim i càstig, no és representat per un membre del clero o un cristià de remarcable nivell social i considerat exemplar pels altres, sinó ~~per~~ una prostituta. Contra aquest personatge aparentment dèbil i menyspreat es trencaran els successius arguments de Raskòlnikov, un ésser de més cultura, un intel·lectual que creu ~~ser~~ ser també un home d'acció. És també una prova, segons Dostoievski, que en el poble rus s'ha conservat alguna cosa del cristianisme veritable, oblidat o prostituït en altres capes socials.

S'encaren els dos mons, la jove prostituta i el noi que ha assassinat. És un debat en el cor del sofriment, bon lloc, segons l'antic penat de Sibèria, per plantejar les qüestions a fons i per veure-hi clar. Del debat n'hauran de sortir les respostes, si n'hi ha, a les preguntes bàsiques. Diu Sònia:

~~Comença a explicar la seva vida a Sònia~~

"--Com és possible que vostè, vostè, ~~està~~ tan... pogués decidir-se a fer això?... Però, ¿què és això?

"--Doncs sí, per robar. ¡Prou, Sònia! va contestar Raskòlnikov, com rendit i fins i tot una mica enutjat.

"Sònia estava com petrificada, però de sobte va exclamar:

"--Tenies fam! ¿Vollies... ajudar la teva mare? Sí?

"--No, Sònia, no-- barbussejà Raskòlnikov, girant el cap i abaixant-lo--. No estava tan famolenc... Sí, és cert; volia ajudar la meva mare, però tampoc això no és del tot cert... ¡No em torturis, Sònia!

"(...) Sònia escoltava, totalment pendent del que ell deia.

--Aleshores, ¿com s'explica?... ¿Per què ha dit vostè que per robar, ~~sinó ha agafat res~~ va agafar res?-- va preguntar com qui s'aferra a la rama fràgil en una darrera esperança.

"--No ho sé... encara no he decidit si agafaré o no agafaré aquests diners-- barbussejà Raskòlnikov i, de sobte, recuperant-se, va riure amb una riallada breu i ràpida--. ¿Quines vestieses acabo d'explicar-te, oi? (...) Et vaig a dir una cosa, Sònia-- continuà de sobre Raskòlnikov, amb certa animació--: Veuràs, si hagués assassinat només per fam (...) ara... ¡seria feliç! (...) ¿I què t'importa? ¿Què t'importa a tu el per què?"

Però tot seguit Raskòlnikov continua explicant a Sònia els motius de la seva acció: ara diu que són uns altres.

"--La cosa va anar així. Veuràs, jo volia arribar a ser un Napoleó i per això vaig matar... ¿Què? ¿Ho comprens ara?

"--No-- va respondre Sònia, ingènua i tímida.-- Però, ¡parla, parla! Ho comprendré; ¡dins meu ho comprendré tot!

"(...)--La cosa va ser que una vegada em vaig preguntar: si en el meu lloc, per exemple, s'hagués trobat Napoleó i per començar la seva carrera no hagués tingut ni Toló, ni Egipte, ni el pas pel Mont-Blanc, si en comptes d'aquestes coses monumentals i belles

no hagués tingut més que una velleta ridícula, a la qual calia matar per treure-li els diners de la bossa (per fer carrera, ¿compreneu?) ¿S'hauria decidit a fer-ho si no hi hagués una altra sortida? ¿Hauria tingut escrúpols per considerar l'acte poc monumental... i condemnable? Bé, doncs et dic que sobre aquest "problema" vaig estar meditant moltíssim temps, de manera que em vaig sentir profundament aïronyit quan, per fi, vaig endevinar, de cop, que no solament no hagués tingut escrúpols, sinó que ni se li hauria acudit que l'acte no era monumental... i ni tan sols hauria arribat a comprendre que hi pogués haver motius per tenir ^{haver} escrúpols. I si davant seu no hi hagut més que aquest camí, hauria escanyat la seva víctima sense donar-li temps de dir "ai!", sense vacil·lar un segon... Bé, jo també vaig posar fi a les meves vacil·lacions... i vaig matar... seguint l'exemple d'aquesta autoritat... Fou exactament així com va passar!"

^{De seguida}
~~Tot seguit~~ Raskòlnikov dona una altra versió dels motius:

"--Un altre cop tens raó, Sònia. El que t'explico és absurd, gairebé pur parloteig. ^{raó} Veus, ja saps que la meva mare gairebé no t'eres; la meva germana va rebre educació per casualitat i està condemnada a passar-se la vida d'institutriu. Les seves esperances ^{esperances} esaten posades en mi! Jo estudiava, però per manca de recursos m'he vist obligat a abandonar la Universitat per cert temps. Si, bé o malament, hagués pogut seguir estudiant, dins deu o dotze anys (suposant que les circumstàncies m'haguéssin estat favorables) hauria pogut arribar a ser mestre o funcionari amb mil rubles de sou (...) Mentrestant, les preocupacions i les penes haurien acabat amb la salut de la meva mare i de la meva germana... Amb la meva germana hauria pogut passar una cosa pitjor!... A més, ¿és que se'n pot dir vida de passar sempre ^{pre} davant de les coses, girar-les-hi l'esquena, oblidar-se de la mare i suportar indiferentment, per exemple, el deshonor de la germana? ¿Per què viure així? ¿Per casar-se un cop perduda la fami-

lia, tenir fills i deixar-los ~~criar~~ després també sense un cèn-
tim ni un tros de pa? Bé... bé, doncs vaig decidir apoderar-me
dels diners de la vella per estar segur uns anys sense turmentar
la meva mare, per poder acabar els meus estudis a la Universitat
i donar els ~~primers~~ passos, i fer això sense estretors, de manera
radicalment nova; emprendre una carrera del tot nova i avançar per
un camí nou i independent... Doncs... doncs, això és tot... S'entén,
vaig fer malament de matar la vella... Bé, ¡prou!"

La veritat
dostrovikiana
no es descarta
de cap, i aquí
també hi ha
un petit dis-
tintiu.

"A penes va arribar a la fi de la seva narració ba abaixar el
cap.

"--Oh, no és això, no és això!-- va exclamar Sònia, plena d'an-
goixa--. Potser és possible, així... !no! No és així, no és així!

"--¿Veus que no és així?... Doncs he explicat la veritat.

"--Que ha de ser la veritat! Oh, Senyor!

"--Bé, a la fi només he matat un poll, Sonia; un poll inútil,
fastigós, pernicios.

"--¿En dius poll d'un ésser humà?"

S'acosta el fons de l'assumpte. Askólnikov torna a corregir-se:

"--T'he dit fa un moment que no tenia recursos per seguir estu-
diant. ¿Podràs creure que potser en tenia prou? La meva mare m'ha-
via enviat diners per les matrícules, i per vestir-me, calçar-me
i poder comprar un tros de pa; probablement jo mateix hauria pogut
guanyar allò necessari. M'oferien lliçons a cinquanta copecs (...)
Però em vaig exasperar i no vaig voler acceptar-les. ~~xxx~~ Fou així:
em vaig exasperar (aquesta és la paraula exacta). Llavors, com una
aranya, em vaig amagar al meu racó (...) Em passava el temps pensant
... Tenia uns somnis estranys (...) Fou aleshores quan vaig co-
mençar a figurar-me que... (No, no és així!) Una altra vegada m'allu-
nyo de la realitat! Veuràs, llavors em preguntava un cop i un altre:
si l'altra gent és idiota, i a mi em consta, ¿per què jo sóc tan
idiota que no vull ser més intel·ligent que els altres? Després
vaig veure, Sonia, que si havia d'esperar que tots es ⁵⁸fecin intel·li-
gents hauria d'esperar massa... i, a més, això no passaria mai,

que la gent no canviava i no existeix res que pugui transformar-la (...). És la llei dels homes... També sé ara, Sònia, que d'ells és senyor i els domina qui posseeix una intel·ligència i un esperit potents i forts. Aquell qui s'atreveix a molt és qui, als seus ulls, té la raó. El qui és capaç d'escupir a més gran nombre de coses passa per legislador. El qui més gosa és el qui té més raó. Així ha estat fins avui i així serà sempre. Només un cec no ho veu (...).

"Sònia va comprendre que aquell tenebrós catequisme constituïa la fe i la llei de Raskòlnikov.

"--Aleshores vaig endevinar, Sònia, que el poder només es dona a qui té el valor d'inclinar-se i agafar-lo. Només hi ha un però: ¿val la pena atrevir-se? Llavors se'm va acudir una idea que abans mai no se li havia acudit a ningú. A ningú! Llavors vaig veure clar, con la llum del cel, que ningú no s'havia atrevit, ni gosava, passar al davant de tantes coses absurdes, agafar-ho tot per la cua i enviar-lo al diable. Jo, jo vaig voler atrevir-me i vaig matar... L'únic que volia, Sònia, era atrevir-me. Aquesta és la veritable causa!

Aquí s'apareix el centre de la negació de Raskòlnikov: Déu.

"--Oh, calli, calli!--va cridar Sònia, perplexa--. Es va allunyar de Déu, i Déu l'ha castigat, l'ha lliurat al diable..."

"--(...) Vaig ser una persona llista, Sònia, i això em va perdre. ¿Potser est penses que no sabia que si començava a preguntar-me una i altra vegada: "Tens dret al poder?", això significava que no hi tenia dret? O bé, que si em pregunto: "L'home és un poll?", vol dir que, per a mi, l'home no és un poll, i només ho és pels qui no se'ls acut preguntar-s'ho, i actua de front i sense vacil·lar? ... Si vaig passar tants dies turmentant-me per decidir si Napoleó es llançaria o no es llançaria cap endavant, era evident que, en el meu interior, em donava prou compte que jo no era un Napoleó (...) Volia matar, Sònia, sense que fos un cas de consciència, volia matar per mi, per a mi sol! No volia mentir ni a mi mateix.

No vaig matar per ajudar la meua mare, això és absurd! No vaig matar per convertir-me en un filàntrop, un cop tingés a les meves mans diner i poder. Això és absurd! Senzillament, vaig matar. Vaig matar per mi, per mi mateix, i en aquell moment havia de ser completament ~~igual~~ ^{igual} el que passaria després; si em convertíria en un filàntrop o ~~o~~ em dedicaria tota la vida a caçar la gent en les meves xarxes, com una aranya, per xuclar-los la sang (...). El que em feia falta era assabentar-me d'una altra cosa, era una altra cosa allò que movia la meua mà; llavors necessitava saber, i saber-ho com més aviat millor, si era un poll, com els altres, o una persona. ¿Podria saltar els obstacles, o no? ¿Gosaria inclinar-me i agafar el poder, o no? ¿Era una criatura temorenca, o tenia dret?...

La qüestió era: ¿tots els homes són iguals?
"--¿A matar? ¿Si tenia dret a matar?-- va preguntar Sònia...

"--Ah, Sònia!-- cridà Raskòlnikov, irritat-- (...) / No m'interrompeixis, Sònia! Només volia demostrar-te una cosa: que llavors ~~llavors~~ el diable em va arrossegar i després em va obrir els ulls i vaig veure que no tenia dret a fer el que vaig fer, perquè sóc un poll exactament com els altres (...). Escolta, quan vaig anar a casa de la vella només vaig voler fer una prova... ¡Ja ho saps!

--I va assassinar! / Va assassinar!"

Però Raskòlnikov encara no està convençut del seu fracàs.

"--Es possible que encara m'hagi calumniat; potser encara sóc un home i no un poll, i m'he precipitat en condemnar-me... Encara vaig a lluitar--. En els seus llavis es va dibuixar un somriure altiu."

Es problema és aquest: els homes, ¿són iguals? En un article que Raskòlnikov havia publicat comentant un llibre --sembla que aquest devia ser "L'únic ~~home~~ i la seva propietat", del filosofa alemany Max Stirner, llibre que ~~probablement~~ Dostoiéski llegí a la seva joventut i en el qual es diu: "A què estic jo autoritzat legítimament? A tot allò de que sóc capaç". Raskòlnikov ~~dibuixa~~ ^{divulga} així

les persones, segons ho diu al jutge Porfiri i al seu amic Razumijn:
"Crec que la meva idea és justa en l'altè fonamental, o sigui en consi-
derar que les persones, segons l'lei de la naturalesa, es divideixen
en general en dues categories: persones de categoria inferior (ordi-
nàries), com si diguéssim persones que constitueixen un material que
serveix exclusivament per la procreació d'éssers semblants, i en
persones pròpiament dites, és a dir en humans que posseeixen el do
i el talent de dir una paraula nova". Segons explica Askólnikov, "El
l'home "extraordinari" té dret (entenguís que no es tracta d'un dret
oficial), té dret a decidir segons la seva consciència si ha de
ha de salvar... certs obstacles, únicament en el cas exclusiu que
l'execució de la seva idea (a vegades pot resultar salvadora per a
tota la humanitat) ho exigeixi (...). Les persones de la primera cate-
goria (les ordinàries) són per la seva naturalesa conservadores,
cerimonioses, viuen en obediència i els ~~hi~~ agrada ser obedients (...).
La segona categoria, formada per persones que passen per sobre la
lleï, són destructores o estan inclinades a ser-ho, segons la seva
capacitat. Els seus crims són relatius (...); en la seva majoria,
reclamen la destrucció del present en nom d'alguna cosa millor. Però
si per l'acompliment de les seves idees necessiten passar, encara
que sigui per sobre un cadàver, i han de vessar sang, a la meua manera
de veure en el seu fur intern i sense remordiments de consciència
s'han de permetre passar per sobre la sang".

Això és ^{allhora} rebutjat i acceptat pels homes "ordinaris". Per una banda
com ^{que} són conservadors, s'hi oposen: ^{se les} decapiten i pengen els "extraordi-
naris"; per l'altra arriba un moment en que la moral dels "ordinaris"
posa els altres en un pedestal i els venera. "Un veritable amo --pen-
sa Askólnikov-- canoneja Toló, organitza una carnisseria a París,
oblida el seu exèrcit a Egipte, gasta un milió d'homes a la campanya
de Rússia i surt de ^{enmig} ~~cautius~~ a Vilna amb un joc de paraules. I és
aquest home a qui, després de mort, erigeixen estàtues. Per tant,

tot està permès..."

"--¿El meu crim? ¿Quin crim?-- va cridar ell, ^{de} en un sobtat atac de furor.--¿Que hagi matat un poll nociu, fastigós, una vella usurera que no feia falta a ningú? Per matar-la haurien de perdonar la meitat dels meus pecats. Aquesta vella xuclava el suc dels pobres. ¿Això és un crim? (...)

"--Germà, germà! ¿Què dius? Has vessat sang!-- va exclamar Dúnia, en un rapte de desesperació.

"--Sang que tothom vessa-- va replicar Rodia, gairebé furiós--; sang que corre i que ha corregut en cascades; els qui la vessen com xampany són coronats en el Capitoli i declarats benefactors de la humanitat (...) Si jo m'hagués sortit amb la meva, m'haurien coronat; ara, és clar, a la mazmorra!

"--No és això, no és això! De cap manera! ¿Què estàs dient, germà?

"--Ah! No és aquesta la forma, no és una forma prou estètica. La veritat, no ho comprenc. ¿Per què és més respectable ^{semblant, per} bombes a la gent d'una ciutat sotmesa a un setge en regla?"

L'actitud dels homes "ordinaris" davant els "extraordinaris" és doncs, segons Raskólnikov, ambigua. Per una banda s'oposen a ells i defensen les lleis; per l'altra fàcilment accepten les seves accions i tot arriben a venerar-les. En tot cas, si l'home "extraordinari" triomfa, obté la submissió. La societat dels homes "ordinaris", que té una funció conservadora, s'oposa a Napoleó per protegir-se, però si la victòria és dels Napoleó, els admet i els lloa. No és per ^{aquest camí} ~~aquí~~ doncs, per on Raskólnikov pot veure i reconèixer que la seva acció és un crim, encara que la societat ho digui i vulgui castigar-lo.

"¿Per què la meva acció els sembla tan vituperable?", es pregunta. "Per què és un crim? Què significa la paraula crim? La meva consciència està tranquil·la. Naturalment, he realitzat un acte condemnat pel còdig penal; naturalment, he violat la lletra de la llei

i he vessat sang; bé, ^{que ningú} ~~prenen~~ el meu cap per la lletra de la llei i ... ¡prou! Naturalment, en aquest cas, fins i tot molts benefactors ~~de~~ la humanitat que no han obtingut el poder per herència, sinó que s'han apoderat d'ell per ells mateixos, haviem de ser executats en donar els primers passos. Però aquests homes van arribar on es proposaven arribar i per això tenen raó; jo no hi he arribat i, per tant, no tenia dret a permetre'm aquest pas".

Raskólnikov va ser capaç "d'examinar la qüestió amb mirada totalment independent, àmplia i lliure d'influències quotidianes", va ser capaç d'assassinar, però ~~és~~ després d'això que no és capaç d'arribar on volia arribar. ¿Per què?

Per què alguna cosa que no és la moral oficial li diu que el que ha fet és un crim. Els homes que anomena "extraordinaris" ^{creu} que ho eren en dos sentits: en el de ser una petita minoria i en el de ser admirables. Continuarà pensant, a la fi, que són "extraordinaris" en el primer sentit, però no pas en el segon. No tenien aquell dret que ~~els~~ ell els atribuïa.

I tot això li ho diu en realitat Sònia Semionovna Marmelàdovna. Segons la moral acceptada Sònia també està, com Raskólnikov, fora de la llei. És una prostituta. Sònia, filla del borratxo Marmelàdov, s'ha prostituit per compassió ^{vers el} ~~per~~ seu pare, per la seva madrastra, pels fillets d'aquesta, perquè a la casa hi ha una misèria espantosa. Però, pels criteris dels homes "ordinaris", Sònia és culpable --"els dos estem maleïts", li diu Raskólnikov.

I és aquesta culpable la qui fa canviar Raskólnikov, en un llarg procés que comença el dia que el jove té coneixement de l'existència de la noia fins al cap d'un temps d'estar al presidi siberià. Raskólnikov afirma en una ocasió que creu en Déu, el Déu cristià --i en la resurrecció de Llätzer--, altres vegades ho nega, i nega creure en la vida futura; altres cops sembla dubtar. I la seva teoria que justifica l'assassinat no és cristiana. Aquesta és, segons la novel·la de Dostoievski, un punt essencial. ^{en la pràctica és un dels seus punts essencials} Per la societat, (això

no és tan clar com pot semblar. Són unes societats "cristianes" les que justifiquen i veneren les victòries dels "apoleons, dels homes "extraordinaris", aconseguides amb milers i milers de víctimes: "ells acaben amb milions de persones i encara ho consideren una virtut. Són uns brigants; és gent vil, Sònia". El mateix Raskólnikov, en saber l'existència de Sònia, víctima d'una explotació, es pregunta: "¿I si l'home, l'home en general, és a dir el gènere humà, no és en realitat vil? " ¿Es o no és vil? ¿Pot ser comparable un ésser humà a un poll, o no? Es Sònia qui li pregunta: "¿En dius poll a un ésser humà" Al començament de la novel·la Raskólnikov rep una carta de la seva mare: "¿Reses, fill meu, com abans, i creus en la bondat del nostre Creador i Redemptor? En el fons del meu cor tinc por que també s'hagi apoderat de tu la manca de fe que està de moda". De la resta d'aquesta visió cristiana de la seva infantesa, i de la trobada amb Sònia, "que conserva encara la puresa d'esperit" --pensa Raskólnikov--, vindrà ~~la~~ l'origen del canvi de Raskólnikov. Li diu a Sònia:

"--¿Pregues molt a Déu, Sònia?

"Sònia callava. Raskólnikov estava dret, al seu costat, esperant la resposta.

"--¿Què seria de mi, sense Déu?-- va dir en veu baixa, ràpidament, enèrgica, llançant-li una breu mirada amb ulls de cop espurnejants, perment la seva mà, ~~(sua)~~

"Així és, com em figurava!", pensà Raskólnikov.

"--A canvi d'això, ¿què fa Déu per tu?-- va preguntar-li.

"Sònia va romandre una llarga estona callada, com si no pogués respondre. El seu dèbil pit es movia a impulsos de la seva profunda emoció.

"--Calli! /No em preguntis! /Vostè no és digne!...-- va cridar de sobte, mirant-la severa i plena d'ira.

"!Així és, així és!", va repetir Raskólnikov dins seu amb obstinació.

"--Ell ho fa tot!-- va xiuxiuejar amb rapidesa Sònia, tornant a

abaixar la vista.

"Aquí està l'explicació! Aquí hi ha la clau", va decidir Raskòlnikov, mirant a Sònia amb àvida curiositat".

Quan Raskòlnikov li fa llegir el fragment evangèlic sobre la resurrecció de Llätzer, Sònia pensa: "I ell, ell, també cec i incrèdul, l'escoltarà, també ell l'escoltarà i també ell creurà, ¡sí, sí!" i tremolava esperant aquell moment jous. Raskòlnikov acaba confesant a Sònia el que ha fet, i ella reacciona dient-li que no el deixarà mai, que el seguirà on sigui, "aniré a presidi amb tu". Perquè per ella només resta una cosa a fer.

"--Què has de fer? (...) Ves ara mateix, en aquest mateix moment, al primer encreuament de carrers; inclinat, beza la terra que has embrutat, inclinat despres davant tothom, als quatre cantons, i pregona: "Sóc un assassí", Llavors Déu et retornarà la vida. Hi aniràs? Hi aniràs?-- preguntava, tot tremolant de cap a peus (...)

"--¿Vols dir que he d'anar a presidi, Sònia? ¿He de denunciar-me a mi mateix?-- va preguntar astorat.

"--Cal acceptar el sofriment i amb ell expiar les pròpies culpes: això és el que cal.

"--¡No! No aniré a presentar-me, Sònia!

"--¿I com viuràs? ¿Com? ¿On trobaràs un recolzament per viure?-- va exclamar Sònia--¿Com és possible viure sense ningú en el món?

¿Que serà de tu?"

A la fi, Raskòlnikov va a confessar que va matar a la usurera i Lisabeta, però no està encara del tot convençut pels arguments de Sònia. A Sibèria, encara no reconeix com un crim el que va fer: "aquests homes van arribar on es proposaven arribar i per això tenen raó; jo no hi he arribat i per això, per tant, no tenia dret a permetrem aquest pas. En això era l'únic en que reconeixia el seu crim, només en no haver arribat fins on es proposava i haver-se denunciat ell mateix".

Només més tard Raskòlnikov s'adonarà que estima Sònia. "Sota el

coi^{xi} tenia l'Evangeli. El va agafar ^{l'espera.} maquinalment. El llibre pertanyia a Sònia; era el mateix que havia utilitzat per llegir^{-li} els versets sobre la resurrecció de Llätzer. En començar la seva vida al presidi, Raskòlnikov havia cregut que Sònia el turmentaria parlant-li de religió, de l'Evangeli, que insistiria en fer-li'ho llegir. Però, amb gran sorpresa seva, va ~~observar~~ que Sònia no un sol cop no li parlava d'allò, que ni tan sols li oferia el llibre. Fou ell mateix qui li va demanar abans de caure malalt, i Sònia li va donar el llibre sense dir paraula. Fins aleshores Raskòlnikov no l'havia obert⁷.

"Tampoc en aquell moment el va obrir, però una idea va creuar la seva ment: "¿Tal vegada les seves conviccions ^{poden} ~~podria~~ no ser ara les meves? ~~Mateixes?~~ Almenys els seus sentiments, les seves aspiracions".

Contra el que han dit alguns comentaristes, en realitat no importa si Raskòlnikov és o no és un "home extraordinari" en el sentit de pertànyer de debò a aquells pocs que gosen i trojmfen. Allò que importa en la novel·la és si aquests "extraordinaris" ho són en el sentit d'admirables, com ho pensava Raskòlnikov. La conclusió més important no és pas que Raskòlnikov pensi que ell no era capaç d'aguantar després del crim, que no era apte per seguir la carrera dels "apoleons; sino la conclusió, a la qual no arriba plenament fins a la fi, que allò fou un crim, que cap ésser humà, ni tan sols la vella usurera, no és un poll. Això és compartir les conviccions, sentiments i aspiracions de Sònia: Déu ho ^{fa} tot, cal penedir-se d'haver ~~mate~~ identificat un ésser humà, fill de Déu, amb un poll, i sofrir i expiar. Això ho pot aconseguir Crist, que ressuscità Llätzer ^{d'algunna manera} i ~~que~~ ressuscita, ~~mitjançant un ésser considerat socialment com un rebuig,~~ a Raskòlnikov, en la "nova història de la gradual resurrecció" d'aquest, ^{que anuncia les darreres patides de la novel·la.}

Però el missatge de resurrecció li ve a Raskòlnikov, un marginat social, precisament a través d'un membre "maleït" per la societat i explotat per aquesta. No accepta una moral "oficial". No són pròpiament arguments de raó. Al capdavant, res en la novel·la no refusa el

que diu el jugador de billar: ¿què val la vida d'una vella malalta, maligna, estúpida, avara, al costat del bé que es podria fer a la humanitat amb els seus diners, matant-la? No hi ha res, només allò que creu Sònia: cap ésser humà no és un poll, perquè tots són fills de Déu. ~~conculcació~~

Per altra banda Svidrigàilov, ric, intel·ligent, disbauxat, que acabarà suicidant-se, ^{des d'ara} ~~veu~~ les raons socials que hi ha en les motivacions de Raskòlnikov, ^{veu alguna} ~~encara~~ que aquest ~~les veu~~ a vegades. Diu Svidrigàilov a la germana de Raskòlnikov:

"--Es llarg d'explicar, ^{vd} ~~Avotia~~ Romanovna. Es tracta en aquest cas, per dir-ho així, d'una mena de teoria per l'estil de la que ~~en~~ fa creure, per exemple, que un crim és admissible si la finalitat principal que es persegueix és bona. Només un crim i cent bones accions! Naturalment, per un jove de mèrit i amb un amor propi fora de mesura, resulta dolorós saber que tenint, per exemple, encara que només fossin tres mil rubles, serien uns altres la seva carrera i el seu futur. Però no té aquests tres mil rubles. Afegeixi a això la irritació que produeixen la fam, l'estretor d'una baconera, uns vestits apavracats, la clara consciència de l'encant d'aquesta situació social i, al mateix temps, la situació de la mare i de la germana..."

Dit d'una altra manera: és també la situació de misèria de Raskòlnikov i de la seva família en una societat que accepta les lleis imposades pels "homes extraordinaris", la qui impulsa a l'antic estudiant a forjar-se ~~la~~ seva teoria, perquè posant-la en pràctica sortirà de la seva situació miserable. Per altra banda, és del centre de ~~la misèria~~ d'aquesta misèria on la societat --homes "extraordinaris" i moral "ordinària" dels conformistes-- ~~ha~~ col·locat a Sònia on li vindrà ~~amb el seu~~ ^{li} ~~clarer~~ a Raskòlnikov. Jesucrist és present en aquesta història gràcies a Sònia, no gràcies als "homes extraordinaris" i al conjunt de la societat, que posa a la noia fora del cercle de les persones respectables. La teoria de Raskòlnikov no és nova: l'han seguida, ~~sabent ho o no~~, a la història, sabent-ho o

no, molts homes i la societat ha acceptat i lloat les seves victòries.
I --segons Crim i càstig-- si hi ha un argument contra aquesta teoria és Jesucrist, i la seva presència rau, segons aquesta novel·la, en un ésser explotat i maleït que sap i viu que cap ésser humà no és un poll. Davant ~~xxxxxxx~~ Sònia, on ^{hi ha} aquesta presència, Raskòlnikov es prosterna com si ho fes; diu, davant "tota la humanitat adolorida".

(de la pàg. 43)
482.
Per copsar la visió i la ~~proposta~~ d'un novel·lista en la temàtica social de les seves obres hi ha uns punts clau. ¿Es considera la societat justa o injusta, generadora de sofriment o bé de felicitat? ¿Cal tenir davant ella una actitud de passivitat o de rebel·lió? ¿Es ^{destinable} ~~possible~~ o no de transformar-la? ¿Es ^{possible} ~~destinable~~ o no de transformar-la? Si la resposta a aquestes darreres preguntes és afirmativa, ¿en quin sentit i com?

Totes aquestes ~~preg~~ ^qüestions estan plantejades a les quatre ^q novel·les de Dostoievski, encara que amb intensitat i precisió diferents. Però per algun motiu Crim i càstig és la primera, cronològicament, de les quatre, i el conjunt de qüestions s'anirà ampliant i organitzant en les altres. A Crim i càstig planteja lògicament la primera de les qüestions sobre les quals es basa el conjunt de les altres: la dignitat de la vida humana i la igualtat fonamental dels homes. Perquè és evident que si s'arriba a la conclusió que la vida humana no té valor o bé ^{que} els homes no són fonamentalment iguals, totes les altres qüestions perdran sentit: ¿què hi farà que la societat generi sofriment per als homes en general i per uns sectors seus en particular, per què tractar de transformar-la?

Es aquesta, en bona part, la qüestió que es planteja l'estudiant Raskòlnikov, i d'aquí ve l'assassinat de la vella usurera i tota la seva llarga lluita per trobar la resposta als seus dubtes fins a l'alliberament que anuncia el final de la novel·la. Raskòlnikov, víctima de la societat, veu aquesta com a generadora d'injustícies i de sofriments, i és un rebel, però la seva rebel·lió tracta de negar la

→ a la pàg. 39

"El missatger rus"

I és interessant d'assenyalar que ~~els~~ responsables de la revista en la qual va publicar Dostoievski Crim i càstig, li van obligar a revisar el famós pasatge en el qual Raskólnikov demana a Sònia que li llegeixi l'Evangeli. Aquells homes, representants d'una societat ~~que~~ les classes elevades de la qual acceptaven oficialment el cristianisme, van creure que Dostoievski exagerava perillosament en la pintura de Sònia. ¿Com una prostituta podia ser presentada de manera que fos exemplar pel fet que donava a un assassí la veritable resposta cristiana? Això resultava escandalós, i és clar que la concepció del cristianisme de Dostoievski xocava amb la concepció que en tenien les classes elevades. El novel·lista va tractar de salvar tot aquell pasatge tal com l'havia escrit. A la fi es va inclinar i hi va fer esmenes: no sembla atrevit pensar que ~~les~~ seva angoixosa situació econòmica el pogués a transigir en unes modificacions que el lector, si no ho sabés, no ~~tenia~~ advertiria pas: la Sònia representant de la "humanitat adolorida" davant la que s'agenolla Raskólnikov és la qui dona clarament la paraula cristiana segons la concebeix Dostoievski. De tota manera el novel·lista va ~~dir~~ exclamar: "No puc dir res sobre aquest capítol. El vaig escriure en un rapell d'inspiració, però potser sigui dolent. Però per a ells no és qüestió de valor literari, sinó de moralitat. I en això la raó ^{era} ~~era~~ meva: no hi havia res contra la moral, tot al contrari..." La moral de la societat "cristiana es va aixecar contra la moral cristiana que exposava Dostoievski: un ^{seu} ~~meu~~ marginat i explotat no podia ~~donar lliçons~~ encarnar el cristianisme. S

dignitat humana i la igualtat fonamental dels homes. La seva rebel·lió vol seguir el ~~vell~~ vell camí dels triomfadors que han bastit aquesta mena de societat. Si triomfés, seria la seva una rebel·lió que donaria la raó a la societat: en el més ambiciós dels casos, imposaria unes noves lleis que serien acceptades però que no canviarien pas la societat.

La rebel·lió de Rodion Raskólnikov només és rebel·lió fins a un cert punt. Rebel·lió individual d'escapar-se personalment a la misèria i de defugir les lleis que castiguen aquestes rebel·lions individuals. Però per altra banda no és una rebel·lió, perquè és precisament l'acceptació de l'esperit de les lleis d'aquesta societat: la negació de la dignitat humana i de la igualtat fonamental. Raskólnikov sap ^{però} ~~que~~ allò que valen les lleis d'aquesta societat que considera lícit i gloriós el gran bombardeig d'una ciutat. Raskólnikov no vol transformar la societat; en el fons l'accepta, només que vol figurar-hi com un dels seus triomfadors, no com una de les seves víctimes.

Cal repetir que no importa gaire, com han dit alguns dels comentaristes de Crim i càstig, si Raskólnikov té o no té pasta de "triomfador". Allò que interessa és que Raskólnikov arriba a trobar, en un camí difícil i penós, la resposta a les preguntes que es plantejava, i que veu ^{la veritat} ~~que~~ ~~un crim ha estat~~ ~~un crim~~ ~~que no era~~ ^{un crim} ^{la veritat} un "poll inútil" sinó un ésser creat per Déu. Que ^{la veritat} ~~aquella~~ ^{la veritat} mena de rebuig de la humanitat, és més respectable que ~~entre~~ tots els triomfs dels Napoleons, és a dir, que tota la força i l'escala de valors de la societat a la qual s'adaptava amb la seva pretesa rebel·lió.

La rebel·lió de Raskólnikov era, per dir-ho així, una rebel·lió de dretes. I qui li ha fet veure la dignitat i la igualtat dels éssers humans és un altre rebuig de la societat, Sònia, amb l'única argumentació d'una fe cristiana ben arrelada a l'Evangeli. Així, a Crim i càstig, la fe cristiana encarnada per una prostituta és la defensa d'uns éssers menyspreats com una vella usurera de barri i la seva mi-

serable i bondadosa germana Lisabeta. Ho es pot pensar que fou per atzar que Dostoievski va escollir com a exemple d'ostentiu que l'ésser humà no és un poll precisament un ésser entre ^{aquella que} ~~els~~ ~~els~~ més difícil hauria semblat ^{no ho és} (demostrar-ho. Ni es pot pensar que fou per atzar que va fer que la defensora d'aquelles valors fos un ésser també aparentment menyspreable i efectivament menyspreat socialment.

Es així ^{com} ~~que~~ Crim i càstig respon, en les aventures ~~exte~~ exteriors i interiors de Rodion Raskòlnikov, a aquelles primeres preguntes bàsiques i prèvies a tot enfocament de la temàtica social. ~~La resposta de Dostoievski està donada i en les altres seves grans novel·les podrà tractar d'abordar aquelles altres qüestions.~~ No és estrany que a Crim i càstig no apareixin temes com revolució i socialisme que apareixeran després. En fos conscient o no, calia primer plantejar-se la qüestió ^{menja} ~~anterior~~. Ara, la resposta de Dostoievski a ella està donada i en les altres seves grans novel·les podrà tractar d'abordar aquelles altres qüestions.

"L'IDIOTA"

protagonista de "L'idiota",

El príncep Mishkin torna a Rússia després d'una llarga estada a Suïssa, on ha seguit tractament mèdic. És jove, pobre i epilèptic. La gent acostuma a ~~tractar-lo~~ ^{tenir-lo com un} idiota. La idea primera de Dostoievski és aquesta: "La idea de representar un home admirable des de tots els punts de vista -- escriu a Maikov --. I a la seva neboda: "En el món no hi ha res més difícil a la nostra època". En el món només hi ha una sola figura positivament admirable, el Crist (...). A la literatura cristiana, entre els personatges admirables el més reeixit és Don Quixot. Però és admirable només perquè alhora resulta una mica còmic".

El príncep Mishkin és, per els qui el coneixen, alhora admirable i còmic. La majoria li diu o creu, en un moment o altre, que és idiota. Però Nastàssia Filípovna exclama: "Vostè és el primer home de veritat que he conegut". Hipòlit, abans del seu intent de suïcidi, diu a Mishkin: "Esperi, vull mirar-lo als ulls. Així: vull mirar-lo i dir adéu a un home". I ningú no deixa de restar impressionat per un estrany atractiu que descobreixen en ell. És un "signe de contradicció". Aquest home pacífic, que diu sempre la veritat, provoca tot seguit al seu voltant un augment de tensió, aconseguix que els altres s'interroguin sobre ells mateixos i sobre la vida. Al cap d'un temps de viure a Rússia, el príncep haurà de ser retornat a la clínica de Suïssa. "I si Schneider hagués vist en aquell instant el seu antic pacient, hauria recordat la situació en que el príncep estava durant el seu primer any de tractament a Suïssa, i segur que hauria tornat a pronunciar, amb un gest de descoratjament, la mateixa paraula

que aleshores: "Idiota!", així acaba el capítol que precedeix l'epíleg del llibre.

El pas ràpid de Mishkin per la vida normal de la gent es clou no ~~solament~~ sols amb el seu retorn al sanatori, sinó amb un assassinat i diversos drames. Aquest home bo es destruït per la societat i no s'adapta a ella. Només uns éssers han comprès de debó Mishkin i només, entre ells aquest s'hi ha trobat bé: són els nens que tractà a Suïssa. Fou Mishkin el que els va ensenyar a estimar Maria, deshonrada, miserable, tuberculosa, perseguida per la gent del poble. Els nens comprenen: "I què bé s'adonen els nens als quals la seva família els pren pe per petits incapaces de comprendre res quan ho comprenen tot! Les persones grans ignoren que, fins i tot en assumptes difícils, els infants poden donar consells de la més gran importància. ¿Com no sentir vergonya d'enganyar aquests petits ocellots que fixen en nosaltres les seves mirades confiades i felices!" Els nens atrauen Mishkin. "El dia abans de la meua marxa el doctor em va confiar una estranya opinió que s'havia format sobre mi:

"He adquirit l'absoluta convicció --em va dir-- que vostè mateix és un veritable nen. Vull dir un nen en tot el sentit de la paraula. Té el rostre i l'estatura d'un adult, però res més. Pel que fa al desenvolupament moral, al caràcter, potser a l'intel·ligència, vostè no és un home madur, i així restarà encara que visqui seixanta anys." Allò em va fer riure molt. Sens dubte s'enganya. ¿Es que tinc l'aspecte d'un nen? Però hi ha una cosa que és veritat i és que no m'agrada tractar amb els homes, amb els adults, amb les persones grans, i --he fet aquesta observació fa molt temps-- no m'agrada perquè no sóc com ells. Diguin el que em diguin, em testimoniegin l'amistat que em testimoniegin, m'és penós tractar-los i en canvi ~~em~~ hi trobo molt bé quan em puc reunir amb els meus camarades. I aquests han estat sempre els nens, no perquè jo mateix sigui un nen, sinó perquè em sento atret per la infantesa. Tots els nens l'acompanyen a l'estació del poblet de Suïssa, commoguts i plorosos, per acomiadar-lo.

Criden: ¡Hurra!; diuen: "Léon s'en va, Léon s'en va pour toujours!"

D'aquesta mena de cel/que per a ell és el tracte amb els nens, Mishkin ha d'anar a la terra. Un assumpte el reclama a Rússia: ha de prendre possessió d'una herència inesperada --herència que per altra banda començarà tot seguit a repartir entre moltes persones que pretenen tenir-hi dret, mentre d'altres el volen fer víctima ~~d'una d'amenaces, ha d'aver-hi els diners.~~ ^{"Vet"} ~~xantaje.~~ Pensa en el tren: "Hans aquí que torno a viure entre la gent normal. Potser no sàpiga res de res, però el cas és que una nova vida ha començat per mi. I he decidit ser honest i ferm en l'acompliment de les tasques que emprengui. Potser el tracte haurà en ~~servici~~ reservi moltes complicacions i contrarietats, però he pres la resolució de ser cortès i atent amb tothom i no se'm pot demanar més. Potser aquí, com a Suïssa, em considerin un nen... M'és igual. Tots em prenen també per idiota. Antany he estat, efectivament, tan malalt, que semblava realment un idiota. Però, ¿puc ser un idiota ara que m'adono que els altres em veuen així?"

Mishkin diu que no es troba bé amb les persones grans, que és "molt poc social", però tot seguit s'interessa pels altres: al tren s'interessa pels companys de departament, Rogojin i Lebediev, ~~en~~ arribar a casa el general Epantxin, per tota la família d'aquest. I així sempre: Mishkin ^{descobreix} ~~s'interessa~~ pels altres, s'interessa per ells i els ^{comprén} ~~comprén~~. "¿No li fa vergonya d'obrar d'aquesta manera? ¿Es possible que sigui el que fingeix ser, Nastàssia Filípovna?-- va exclamar el príncep de sobte (...).-- El príncep m'ha comprés: en efecte, no sóc així-- va mormolar ella amb veu commoguda i precipitada."

Dostoievski no tracta de fer de Mishkin una reencarnació de Jesucrist, però és clar que d'alguna manera Mishkin és un símbol de Jesucrist, i en la seva figura ~~a~~ ^h ha algun ressó de temes de la persona i de la vida de Jesús. Mishkin ve del cel (Suïssa i els nens) i va al món; tampoc el món no el coneix, i el destrueix. ¿Quin

és el món social concret que travessa Mishkin? És un món que gira al voltant del diner. El general Epantxin, que ^{va} ~~ha~~ ^{començat} a fer la seva fortuna amb el casament; Totzki, que va corrompre Nastàssia Filipovna i que no ho hauria aconseguit si la situació social d'aquesta ^{ha estat} ~~fos~~ una altra; "abriel Ardalionovitx, que està disposat a casar-se per diners; Rogojin, "el rude camperol", que ha heretat una fortuna del seu pare; el món que rodeja el general Epantxin i que galanteja les seves filles. Al voltant de tots ells una multitud de paràsits que aspiren a viure dels diners dels rics o que hi viuen realment. El nivell econòmic del món de "L'idiota" és més elevat que el de Crim i càstig. Si a ~~aque~~ Crim i càstig la presència de Jesucrist està encarnada d'alguna manera en Sònia Marmelàdovna, i aquesta és pobra, a L'idiota la presència està encarnada en un noble.

~~Què pot significar que Mishkin sigui un aristòcrata?~~ En el cas de Sònia, és una traducció que Jesucrist està present en "tota la humanitat adolorida", i serà un reflexe de ^{de Dostoievski} ~~la seva~~ actitud davant el poble com a salvador. ^{i Què pot significar que Mishkin sigui un aristòcrata?} El títol de Mishkin és un reflexe de la convicció del Dostoievski madur que cal una aliança entre el tsar i el poble, com els dos elements vàlids de Rússia? Tal vegada sí, però cal tenir ^{en} ~~amb~~ compte què significava aleshores a Rússia el títol de príncep, significat ben ~~difarent~~ peculiar. Efectivament, i que explica que a vegades el títol de Mishkin sembli irrisori. Efectivament, a Rússia els prínceps menors havien deixat de formar part de la kin, jerarquia, i no tenien importància social; però a la vegada no es pot deixar de recordar que el príncep és el primer, el cap, un membre de la reialesa, i especialment el fill del rei. El títol de Mishkin no es pot prendre, doncs, senzillament com el d'un representant de l'aristocràcia; el seu significat és ambigu i evidentment simbòlic.

Però tant la pobra Sònia com el "príncep" Mishkin estan separats dels altres. Sònia, per la seva misèria i la seva condició de pros-

títuta; Mishkin per la seva enfermetat i totes les singularitats que el fan diferent d'aquell món d'adults. ^{els} Els dos, també, pel sofriment. Però si Sònia fa sovint referència explícita a la seva fe, l'actitud del príncep és diferent. Sembla que Mishkin doni la impressió a tothom que ^{ell nen} ~~cregui~~ en Déu, i encara més que, malgrat les seves extravagàncies, ⁿⁱ ~~visqui~~ en Déu. Només hi ha una persona que li pregunta si creu en Déu: és Rogojin.

Rogojin es decideix a preguntar-ho a casa seva quan Mishkin mira una còpia d'un descendiment de la creu ^{pintat per} de Hans Holbein. L'original d'aquest quadro havia impressionat molt Dostoievski. Ho explica la seva segona mul·ter, Anna Grigòrievna: "Ens vam aturar a Basilea per visitar el museu on hi ha un quadro del qual havien parlat al meu marit. És una tela de Holbein, en la qual es veu a Crist que acaba de suportar un martiri sobrehumà, baixat de la creu i descomposant-se... Massa dèbil per mirar-lo més temps, m' n vaig anar a una altra sala. Quan vaig tornar, el meu marit encara estava allí, en el mateix lloc... El seu rostre commogut tenia aquesta expressió de pànic que li havia notat molt sovint en començar els seus atacs epilèptics". I Dostoievski va dir a la seva dona: "Un quadro així podria fer perdre la fe..."

Una cosa semblant diuen tres personatges de L'Idiota: el príncep Mishkin, Rogojin i Hipòlit. Després que Mishkin ha ^{mirat} ~~examinat~~ l'original la còpia ^{seu de tenir la} i ha dit que mai no oblidarà l'original del quadro, Rogojin li pregunta:

"--Fa molt de temps que volia preguntar-te una cosa, Lleó Nicolaievitx. ¿Creus en Déu o no?

"--Quina pregunta tan estranya... i de quina manera em mires!-- va dir el príncep involuntàriament.

"--M'agrada mirar aquest quadro-- va dir Rogojin, com si hagués oblidat una altra vegada la seva pregunta.

"--Aquest quadro!-- va dir de cop el príncep sota la impressió d'un pensament sobtat--. Aquest quadro! ^{és fàcil veure aquest quadro en} ~~Aquest quadro pot fer perdre la fe a més d'una persona!~~

"--Sí, ~~es perd la fe~~ ~~i hi pot creure~~ -- va confirmar inesperadament Rogojin.

"--Però-- va dir de sobte el príncep, aturant-se--, ¿què ¿com pots dir això? T'has pres seriosament unes paraules que gairebé són una broma, ~~menteria~~. ¿I per què m'has preguntat si creia en Déu?

"--Per ves. Fa temps que t'ho volia preguntar. Ara hi ha molts incréduls. Tu, que has viscut a l'estranger, podries dir-me si és veritat, com afirmava un boi-ratxo, que hi ha més ateus a Rússia que a altres països. Aquest individu va afegir: Ens és més fàcil ser ateus, perquè estem més avançats que ells".

"Rogojin va subratllar la seva pregunta amb una rialla maligna".

Cal examinar les reaccions que Dostoievski ha imaginat partint de la seva pròpia experiència davant el quadro de Holbein. Una és la de Rogojin. Aquest veu interpretada la seva reacció en les paraules de Mishkin: "Saps que mirant aquest quadro un creient podria perdre la fe?", i assenteix ~~amb~~ apassionadament. Pensa després Mishkin, en dir-se que havia estat injust amb Rogojin: "Amb quin aspecte sinistre i abatut havia dit Rogojin que estava perdent la fe! Aquell home devia sofrir cruelment. Però això ~~pre~~tenia estimar conservant el "quadro de Holbein"; no el mirava de bon grat, però necessitava ~~fer-ho~~. Rogojin no era només una ànima apassionada, sinó un lluitador que volia conquerir ~~fos~~ com fos la fe perduda, aquella fe la manca de la qual li produïa un turment insofrible. ¡Oh, creure en alguna cosa! Creure en algú! ~~Què~~ què extraordinari aquell quadro de Holbein!". Davant la mort que ha triomfat de Jesucrist, un home pot perdre la fe i, malgrat tot, tractar de recuperar-la: és el cas de Rogojin.

Una altra és la reacció de Hipòlit, un jove de divuit anys. Hipòlit està tuberculós i sap que dins de poques setmanes morirà. Ha escrit, per llegir-les al príncep i a uns altres testimonis, unes pàgines titolades: "Una explicació necessària", on relata per què ha arribat a la decisió de suicidar-se. Ell, que sap que morirà aviat, confessa que "allò que importa és la vida, només la vida, és la recerca inin-

terrompuda de la vida, i no el seu descobriment". També Hipòlit ha vist la còpia del "Holbein a casa de Rogojin i la descriu: "Sé que l'Església cristiana ha establert des dels primers segles que el sofriment de Crist no va ser simbòlic, sinó real i que el seu cos va estar sotmès a la creu, sense cap restricció, a les lleis de la naturalesa". I es pregunta si tots els deixebles, el futur apòstol i les dones que tenien fe, ~~van veure~~ en Crist van veure, al peu de la creu, un "cadàver semblant (i aquell cadàver devia ser certament així), ¿com van poder creure, davant la vista d'allò, que el màrtir ressucitaria? Llavors s'adquireix la comprensió que si tan terrible és la mort i tan poderoses les lleis de la naturalesa, ¿com poden ser dominades? Com controlar-les quan Aquell que, durant la seva vida, havia domesticat la naturalesa i aquesta li va obeir quan digué: Talithá kumi! i la noia es va aixecar; que va ordenar: "Ilàtzer, surt!", i el mort va sortir del seu sepulcre, ara s'atenia a les lleis d'aquesta? Quan es contempla aquest quadre apareix la naturalesa sota l'aspecte d'una bèstia enorme, implacable i muda. O més bé, ~~encara~~ encara que la comparació sembli absurda, seria molt més justa i encertada comparar-la amb una màquina immensa i moderna que, sorda i insensible, va destruir i va engolir aquell Esser gran, ^{un} ~~aquell~~ Esser diví, que estava sobre tota la naturalesa, de totes les lleis que la regeixen, de tota la terra que, potser, només va ser creada per rebre'l.

"El quadre sembla expressar la concepció d'un poder tenebrós, insolent, cec i etern al qual es troba subordinat tot. Aquelles figures que ~~se~~ voltaven el mort (...) havien de sentir una pena i un descoratjament atropos en veure que aquella tarda descobraven de cop totes les seves esperances i gairebé la seva fe. Havien de ser presa d'un espant terrible, encara que cadascú portés en el fons de si mateix un pensament prodigiós i arrelat".

Hipòlit protesta davant aquesta força sorda, cega i totpoderosa que va destruir Crist i que dins unes setmanes el destruirà a ell.

Davant això, ¿per què no podrà disposar de la seva vida en les po-
que setmanes que li resten? Per què ha de morir escoltant ~~els con-~~
"els consells del consell del príncep, els raonaments cristians del
qual no deixaran de proporcionar-me aquesta conclusió feliç: és molt
millor, en el fons, que jo em mori. (Els cristians com ell sempre
arriben a la mateixa conclusió: és la seva obsessió favorita)"? ¿Qui
li pot retreure la seva decisió? ¿Els homes? ¿Els jutges? ¿La re-
ligió? Hipòlit escriu: "Ah, la religió! Admeto la vida eterna, fins
i tot pot ser que sempre l'hagi admesa. Inclús vull creure que una
consciència estigui il·luminada per una força superior, que pugui
donar una mirada al món tot dient "Sóc" i després que aquesta ma-
teixa força superior li ordeni d'estingir-se de cop, per alguna raó
amagada i estranya, i fins i tot sense motiu. "Està bé, admeto tot
això; però ara sorgeix altra vegada la mateixa pregunta: ¿quina
necessitat hi ha d'afegir a la meua resignació aquesta contrarietat?
¿Es que no poden de^{vo}lar-me sense haver, a més, ~~que~~ exigir-me lloan-
ces a qui em devora? ¿Es possible que algú tan alt s'ofengui perquè
no puc esperar dues setmanes?"

Hipòlit es planteja si la seva vida és un àtom insignificant
el sacrifici del qual s'ha d'afegir al de milions d'éssers que han
de morir diàriament, perquè sense les seves morts no podria subsis-
tir el món. Aquesta organització li sembla feta a base d'errors: una
món incompreensible i ~~absur~~ injust. "Malgrat això --afegí--
mai no vaig poder, encara que ho he intentat, imaginar-me que no existeix
una vida futura i una Providència". Però no s'entén res d'això, i
si no s'entén ~~és~~ ~~incompreensible~~, ¿qui li podrà fer responsable de no
comprendre-ho? "Rebaixem massa la Providència atribuint-li ~~els~~
les nostres pròpies idees quan no hem pogut comprendre-la..." "Com
em jutjaran per no haver estat capaç de comprendre la verdadera
voluntat i les lleis de la Providència?... Millor serà que deixem

de ~~banda~~ la religió". I Hipòlit anuncia la seva decisió de suïcidar-se, de manifestar el poder de decidir la seva mort: "Puc decidir la meua mort... Aquest poder és molt poca cosa i la meua rebel·lió no és molt més (...) També és seductor que la naturalesa hagi limitat a tres setmanes el meu camp d'acció amb la seva sentència, doncs el suïcidi és l'únic acte que puc començar i acabar per voluntat pròpia. ¿Doncs bé? ¿Per què no hauria d'aprofitar aquesta última possibilitat d'actuar que se m'ofereix? A vegades una protesta té el seu valor..." --i les raons d'aquest suïcidi anuncien d'alguna manera les raons del suïcidi de Kirílov a Els dimonis.

Rogojin sent que la seva fe vacil·la o se'n va davant del quadre de Crist mort; Hipòlit Terentiev oposa a Crist la naturalesa, aquesta ~~força~~ força suprema --Déu--. Com bastants altres personatges de Dostoievski, no se sap fins on tenen fe o no en tenen. Però Mishkin, davant la còpia del quadre ^{sota la qual} ~~que~~ havia passat sense deturar-se, fa un comentari que diu que gairebé és una broma (o una tonteria), com si ho fos per a ell i de primer li costés de comprendre que no ho fos pels altres. ^{De primer, encara que no després.} Només per a Mishkin és gairebé una broma, i això és prou significatiu: per a Dostoievski, Rogojin i Hipòlit no ho és pas. A Mishkin, la pregunta de si creu en Déu li sembla molt estranya, com si fos molt estrany que li ho preguntessin a ell. Però tot seguit dóna una explicació de la fe davant la pregunta de Rogojin. Diu les seves impressions sobre la fe que ha trobat a Rússia, com si aquesta fos una de les seves ~~impre~~ raons de ^{anar} al món. Narra quatre fets. La conversa amb un ateu cultivat, però que li parlà d'aquest tema. Però tot el que li deia li semblava aliè al ^{problema,} ~~tema~~, i Mishkin observa que sempre s'ha trobat amb la mateixa cosa: les paraules i els llibres dels ateus sobre el tema només ^{s'hi} ~~es~~ refereixen ~~al tema~~ d'una manera superficial: "sempre m'ha semblat que esquivaven el problema que anaven a tractar". Després explica que va saber que un camperol havia assassinat un amic per robar-li un rellotge de plata, i que abans

de degollar-lo s'havia persignat tot dient amb fervor: "Senyor, perdóneu-me pels mèrits de Crist" --aquest fet correspon a un de real del qual Dostoievski ~~se'n~~^{es} va assabentar--. Mishkin ~~va~~ explica després que un soldat li va vendre una creu ~~de plata~~ d'estany ~~tot~~ dient-li que era de plata, però que ell no va voler jutjar-lo: "Esperaré abans de condemnar aquest Judes. Només Déu sap què hi ha en el fons del cor d'aquests borratxos". I després narra un diàleg amb una dona, de la qual pensa, no se sap per què, que potser és la muller del soldat de la creu. "Era una dona amb un nen de bolquers. De sobte vaig veure que feia la senyal de la creu amb molt pietat, molta... 'Per què et persignes, marçeta?', li vaig preguntar (a Rússia m'he passat la vida fent preguntes). Em va contestar: 'Una mare s'alegra tant quan veu el primer somriure del seu fill com Déu cada cop que un pecador li prega de tot cor'. Això és el que em va dir una dona del poble, gairebé en els mateixos termes amb els quals t'ho repeteixo.) I és un pensament tan profund, tan delicat, tan veritablement religiós! Es troba en ell de tal manera tot el fons del cristianisme, és a dir, la noció de Déu considerat com el nostre pare! Perquè aquí hi ha l'idea que Déu s'alegra en veure el fill, és a dir, el pensament essencial de Crist. I qui ho expressava era una senzilla camperola! Escolta, Parfion, fa un moment m'has fet una pregunta i aquesta és la meva resposta: l'essència del sentiment religiós no té res a veure amb els raonaments; cap falta, cap crim, cap ateisme no poden res contra ella. Hi ha i hi haurà sempre en aquest sentiment alguna cosa inaccessible a totes les argumentacions dels ateus. Però allò més notable és que en la nostra Rússia, en el cor dels russos s'observa aquest fenomen amb més claretat. Aquesta és la meva conclusió. És una de les primeres conviccions adquirides en estudiar la nostra Rússia.) Hi ha grans coses ~~per~~^{per} fer en aquest sentit, Parfion, sobre-tot en la nostra terra!"

Mishkin, que s'estranya que li preguntin si creu en Déu, com si això fos evident, que comprén que, als altres, la visió de Crist mort pugui fer trontollar la fe, ~~en els altres~~, la qual cosa per a ell és gairebé una broma, pensa que l'essència del cristianisme, el pensament essencial de Crist és el concepte de Déu com a pare dels homes, l'alegria de Déu ^{pare} en veure un fill. I aquest pensament essencial diu que el troba sobretot en el poble rus. Si d'alguna manera es deslliga Déu de Crist --com s'inclina a fer-ho Hipòlit--, Déu es converteix en una força totpoderosa, obscura, cega, amb les seves lleis incomprendibles i la mort destructora contra les quals el noi es rebela. Si no es deslliga apareix aquell pensament essencial del qual parla Mishkin, que segons ell dóna un sentit a la vida.

El príncep Mishkin --com Dostoievski-- està preocupat pel cristianisme i l'ateisme a Rússia, pel catolicisme romà i l'ateisme a Europa, pel socialisme. Les idees que sobre això exposa el príncep en un passatge de la novel·la no són massa diferents de les que proclama l'articulista Dostoievski, sobretot alguns anys més tard, al "Diari d'un escriptor". ~~Però com passa molt sovint, les mateixes o semblants idees comparant les novel·les amb el "Diari d'un escriptor", les mateixes idees semblen més convincents o menys, ^{clarament} equivocades en el primer dels casos.~~

Aquestes són les idees que exposa Mishkin en una reunió amb gent d'elevada posició social, a casa del general Epantxin, a Pavlosvsk:

"--El catolicisme és una religió que no té res de cristiana --replicà el príncep amb una emoció i sobretot amb un to massa tallant--. Vet aquí el primer punt! Segon, a parer meu el catolicisme romà és pitjor que el mateix ateisme. Sí, aquesta és la meva opinió! L'ateisme es limita a proclamar el no-res; però el

catolicisme va més lluny: ens mostra un Crist que ha estat desfigurat, calumniat, vilipendiat, un Crist contrari a la veritat.) Prediquen l'Anticrist, ~~La no juro~~ no juro a vostès! Fa temps que he arribat a aquesta conclusió i m'ha fet sofrir molt... El catolicisme romà creu que l'Església no podrà mantenir-se sobre la terra sense exercir un poder polític universal i per això escriu: Non possumus. Segons penso, el catolicisme romà ni tan sols és una creença, sinó una continuïtat de l'Imperi Romà d'Occident; en ell tot està subordinat a aquesta idea, començant per la fe. El Papa s'ha apoderat d'un territori, d'una sobirania temporal i ha aixecat l'espasa; des d'aleshores, res no ha canviat, fora que a l'espasa van afegir la mentida, la intriga, la impostura, el fanatisme, la superstició i la perversitat (...) tot, tot ha estat canviat per diner, per un miserable poder temporal. ¿I no és aquesta la doctrina de l'Anticrist? ¿Com no havia de sortir l'ateisme del catolicisme? L'ateisme va sorgir del mateix catolicisme romà! Van ser els seus propis adeptes els qui van començar. ¿Es que podien creure en ells mateixos? Després es va enfortir amb l'avversió que ells inspiraven; és producte de les seves mentides i de la seva impotència moral.) L'ateisme! Entre nosaltres, els incrèduls es donen només en certes castes, (...) però a Europa formen masses enormes de pobles que comencen a perdre la fe (...) la seva irreligiositat deriva del fanatisme i de l'odi que senten vers l'Església i el cristianisme".

Alguns dels presents contradiuen Mishkin: diuen que exagera i que en l'Església catòlica hi ha representants dignes de tot respecte. Mishkin reconeix això sobre els individus, però diu que ell parla "del catolicisme romà en la seva essència, de Roma". I afegeix un altre punt del seu pensament: el socialisme com a producte del catolicisme. "No oblidem que el socialisme és un producte del catolicisme i de la seva essència. Igual que el seu germà, l'ateisme, ha nascut de la desesperació, representa una reacció moral contra

el catolicisme, intenta apropiarse de l'autoritat espiritual que la religió ha perdut, vol aplacar la immensa set de l'ànima humana i buscar la salvació, no en Crist, sinó en la violència. Aquí, com en el catolicisme, veiem gent que ens vol prometre la llibertat per la violència, la unió per mitjà de l'espasa i de la sang. "Prohibir ^{no} creure en Déu, prohibir ^{no} ~~tenir~~ ^{tenir} una personalitat, fraternitat o la mort al preu de dos milions de caps!" I diu que tot això és també molt ^{important a} per Rússia.

Després de noves objeccions dels presents --aquesta exposició de diferents punts de vista fa més interessant i complexa l'exposició de la ideologia de Dostoievski sobre aquest ~~tema~~ ^{tema} que quan la fa com a periodista, al "Diari d'un escriptor", on queda ~~encara més~~ ^{encara més} tallant i dogmàtica--, Mishkin parla llavors de l'apassionament de l'ànima russa ~~que~~ ^{la} pot portar al fanatisme --i alguna cosa així podria dir-se també del Dostoievski ideòleg del "Diari d'un escriptor"--. "Quan un rus es converteix a l'ateisme, al catolicisme, no deixa de fer-se jesuïta i es col·loca entre els més amagats de l'ordre. Quan un rus es converteix a l'ateisme, no dubtarà en demanar que s'extirpi per la força, és a dir, per l'espasa, la creença en Déu. ¿D'on ve un fanatisme tan sobtat?... Es produeix perquè els russos creuen haver trobat una pàtria nova (...) El rus no es fa solament ateu o jesuïta únicament per vanitat o per sentiments mesquins, sinó per angoixa moral, per set de l'ànima, per la nostàlgia d'un món més elevat, d'una terra ferma, d'una pàtria que substitueixi el buit d'aquella en la qual no ha deixat de creure, perquè mai no l'ha coneguda. El rus es fa ateu amb més facilitat que un individu de qualsevol altra nació. I els nostres compatriotes no es ~~tenen~~ ^{tenen} senzillament ateus, sinó que tenen fe en el seu ateisme, com si aquest fos una nova religió; no s'adonen que col·loquen la seva fe en el no-res. Es tant el nostre afany de creure!"

I Mishkin indica on és, segons ell, la salvació. Després de

recordar les paraules que li havia dit un membre de la secta dels vells creients: "qui ha renegat de la seva pàtria, també renega de Déu", exclama: "descobrim a l'home rus el món rus. Permetem-li trobar aquest or, aquest tresor que la terra amaga als seus ulls. Feu que vegin la renovació futura de tota la Humanitat i la seva resurrecció, que possiblement no els vingui més que del Déu rus, ^{del} pensament rus, del Déu rus, del Crist rus! I veuran quin vostès quin gegant poderós i just, savi i benigne, s'aixecarà davant el món espantat i estupefacte; perquè ells només esperen de nosaltres l'espasa, l'espasa i la violència, en jutjar-nos com a ells mateixos..."

La tirallonga apassionada de Mishkin es veu interrompuda perquè el príncep trenca, sense adonar-se'n, un gerro xinès. Però els punts essencials ja han estat exposats, i val la pena de resumir-los. El catolicisme ha traït Crist en convertir-se en poder temporal i que utilitza l'espasa; aquesta traïció fa néixer l'ateisme, perquè per una banda Roma no creu i per l'altra fa sorgir una protesta davant això. Igualment fa néixer el socialisme, que és en principi una "reacció moral". Socialisme i ateisme poden convertir-se a Rússia en una fe, en una nova religió. Aquesta religió atea i socialista, utilitza, com el catolicisme, la violència, "la unió per mitjà de l'espasa i la sang". Les prohibicions del socialisme ateu són diverses i de mena ben diferent: creure en Déu, posseir, tenir una personalitat; la fraternitat de Crist és sotstituida al-~~que~~ per la fraternitat al preu de dos milions de caps tallats. La salvació pot venir de Rússia, i no solament a Rússia sinó a Europa, si aquest gegant just i savi que ha tornat a tornar al seva verdadera pàtria --la terra, el pensament, el Déu i el Crist russos-- influeix sobre Occident. Com en tot nacionalisme, els compatriotes són fàcilment mitificats: si abans Mishkin havia dit que enlloc

no es trobava un sentiment cristià tan viu i autèntic com a Rússia, ara dirà que enlloc l'home no es fa ateu amb més facilitat que a Rússia. Aquest nacionalisme de Mishkin, que és el del Dostoievski de la maduresa, encara que menys polèmic i irritable que el del Dostoievski periodista, és un dels punts en els quals el simbolisme de Mishkin s'esvaeix, n'hagi estat o no conscient el seu autor. Hi ha també aquí un "poble escollit", que en aquest cas és el rus, i si segons la Bíblia "la salvació ve pels jueus", en les obres de maduresa de Dostoievski la salvació d'Europa, i del món, "vindrà pels russos". Però aquí la salvació no ve perquè Crist fos jueu, sinó perquè en certa manera s'identifica Crist amb el poble rus --tema que serà especialment desenvolupat a Els dimonis--. Però, segons el Nou Testament, la salvació passa als gentils per l'acció de Crist, no per l'acció d'un poble ~~que té importants sectors que no s'han convertit i han crucificat Crist~~ que té importants sectors que no s'han convertit i han crucificat Crist. El nacionalisme religiós-ortodoxe de Mishkin, i de Dostoievski, es manifesta també en que en aquest discurs, els ateus i socialistes russos són en certa manera, si això és possible per a ^{el poble} ~~els~~ els "bons" socialistes i ateus, plens d'un apassionament que els pot salvar si descobreixen l'ortodòxia russa i el poble rus, possibilitat que els és negada als socialistes i ateus d'Europa. La confusió nacional-religiosa de Mishkin no encaixa en aquests punts amb el simbolisme que en altre temes expressa la seva figura.

La crítica de Mishkin al catolicisme romà --desenvolupada a Els dimonis, Els germans Karamàzov i al Diari d'un escriptor-- presenta aspectes interessants. És curiós de veure que, posada en un altre marc i excloent d'ella, naturalment, la seva identificació ~~amb~~ del catolicisme amb l'Anticrist, té elements que recorden força la crítica que molts catòlics faran, un segle més tard, de la seva Església: tota la temàtica del constantinisme, de la confusió amb el poder temporal, de la utilització

de mitjans de poder. Tampoc ~~no està massa lluny~~ algunes de les afirmacions de Mishkin de la relació entre catolicisme per una banda, i ateisme i socialisme per altra, no estan massa lluny de opinions exposades per sectors catòlics un segle més tard: traicions que hi ha hagut a l'Església com a motiu de l'onada d'ateisme, elements cristians desacralitzats en el socialisme. I l'onada al socialisme com a "reacció natural" davant les incontinències, traicions i ^{traïcions}.

Es interessant de remarcar que Mishkin, pobre, i quan té l'herència ^{extremadament} home ^{després}, gens aferrat a diners i propietats, posi al mateix nivell el "prohibit posseir" del socialisme amb el "prohibit creure en Déu", "tenir una personalitat". Cal concloure que una de les raons de l'oposició de Mishkin al socialisme tal com ell el concebeix rau en una raó tan conservadora com el respecte a la propietat? No ~~és més que una breu~~ són més que unes breus paraules en un llarg discurs, però resulta, significativa.

Hi ha altres problemes. El príncep ha dit que allò essencial del cristianisme és el concepte de Déu com a pare dels homes, l'alegria de Déu pels seus fills. Això significa la igualtat dels homes i la fraternitat. El catolicisme ha traït el Crist, s'ha convertit en una empresa de domini per la violència que nega doncs la igualtat i la fraternitat. Ateisme i socialisme, fills del catolicisme, fan al capdavant el mateix. No volen la salvació pel Crist, sinó per la violència, i la condemna de l'espasa és més ajustada al simbolisme del personatge, i també que la salvació vindrà per un altre camí que per l'espada. Però, ¿com es realitzarà a aquesta mena de terra promesa que és Rússia la fraternitat sense la qual no existeix el veritable cristianisme?

Després que Mishkin s'ha calmat de la trencadissa del gerro, diu algunes coses sobre aquest problema. S'ha vist que creu en el poble rus perquè pensa que ha conservat, malgrat

*L'aliança
amb el poder
civil es procura-
ment alguna
cosa que coneixen
però no obstant
catòlics... d'un
segle més tard.*

tots els perills i errors, una consciència d'allò essencial del cristianisme, i que la té més que els altres pobles. Ara es refereix a una altra classe social, la dels dirigents, representada pels ~~assistent~~ qui assisteixen a la reunió. Comença dient que tenia por perquè havia sentit dir ~~que~~ d'ells moltes coses dolentes: "m'havien parlat de la vostra mesquinesa, del vostre egoisme, de la vostra manca d'instrucció, de ~~les~~ vostres costums ridículs", Mishkin es preguntava: "¿és cert que els estrats superiors de la societat russa estan acabats, que ja no tenen vitalitat, que els ha arribat l'hora de la mort i que ni tan sols moren bé, doncs s'entesten en lluitar per enveja i sordidesa, contra els homes del futur, tancant-los hi el camí, sense adonar-se que la seva època ha acabat?"

Però Mishkin afegeix que la seva por no estava justificada: "He vist aquí persones plenes de delicadesa, franquesa i intel·ligència (...) Veig persones capaces de comprendre i de perdonar". Havia sentit a dir molt sovint que "l'alta societat estava morta", i comprova que no és així entre els presents. Però no deixa d'insinuar-se prou clarament que aquesta opinió ~~de~~ correspon més a la bona fe, la ingenuïtat i el desconexiement de Mishkin que a la realitat. Mishkin pensa així, sobretot, perquè deu que tot hom s'ha portat molt bé amb ell i han escoltat les paraules d'un jove inexpert ~~que~~ ^{com ell} és, però en realitat, si alguns li tenen afecte, altres ~~no~~ el consideren un idiota o un ésser estrany que miren amb menyspreu des de la seva altura. Mishkin elogia la ^anarració que ha fet el príncep N.: "¿es que semblants paraules podien sortir de la boca d'un home... mort, d'un home el talent i el cor del qual estiguessin totalment secs?" Però la narració que Mishkin troba "plena d'humor, sensibleria i espontaneïtat" és qualificada per ^al novel·lista com el relat d'un fatu que explica una història "vella, masegada, pansida i sobiranament

mostra conscientment o inconscient el novel·lista, creu que es pot confiar en aquella gent i els dóna el seu missatge per a

1. "l'alta societat" : "Creu vostè que sóc un demòcrata, un apolític?"

1. "Vostès em prenen per un utòpic, per un ideòleg? Oh, no és la igualtat, que sóc aquí el seu advocat i és per ells per qui temo? (...) No, és per vosaltres per qui temo... No hauria de dir temo per nosaltres millor, perquè sóc un príncep d'antiga llinatge. Parlo per la nostra salvació comú, perquè la nostra casta no desapareixi en les tenebres després d'haver-ho perdut tot per manca de clarividència. ¿Per què desaparèixer i cedir el lloc als altres, quan es pot, posant-se ^{en la posició de avantguarda,} al cap del progrés, seguir al cap de la societat? Siguem progressistes i ens seguiran. Convertim-nos en servidors per ser ~~caps~~ conductors". I afageix que "parlar no significa res; més val predicar amb l'exemple i posar mans a l'obra... Jo ja he començat... i, ¿tal vegada puc sentir-me desgraciat?"

Després de totes aquestes paraules, quan semblava que hauria de seguir ~~una~~ alguna proposta de traducció cívica o política de tot el que ha dit, concretant-ho, Mishkin passa a un altre tema: la bellesa del món ("la bellesa salvarà el món", diu en una altra ocasió) si se la sap veure: en un nen, en l'aurora del Creador, en l'herba que creix, en els ulls que "ens contemplen i ens estimen..." Es un moment de visió, típic dels segons que precedeixen els atacs epilèptics a les novel·les de Dostoievski. El missatge a l'alta societat queda tallat per l'atac epilèptic del príncep, i tal vegada no deixa de tenir alguna significació, fins i tot desconeguda pel novel·lista, que aquest arribi en el moment de concretar aquell programa que proposava Mishkin i que "ell ja havia començat".

Jutjant aquella alta societat com la descriu el propi Dostoievski, la solució que anava proposant el príncep Mishkin resulta irreal: aquella gent no està disposada a posar-se en "l'avantguarda", a ser ^{"iniciats",} ~~progressistes~~, a convertir-se en "servidors",

encara que sigui per ser "conductors", encara que només sigui per no "desaparèixer en les tenebres". És curiós que Dostoievski faci ~~al príncep Mishkin~~ dibuixar un programa, paternalista si es vol, al príncep Mishkin, de salvació alhora del poble i dels dirigents, a uns dirigents que en aquestes pàgines mostra com ^(incapaços de seguir-lo) ~~que no tenen aquesta "consciència" que els obliga al principi.~~ Aquest programa només els dirigents poden portar-lo a terme, i el novel·lista fa evident que ~~aquest~~ ^{aquest} programa --en certa mesura el seu programa-- no els interessa pas. Dubta en el fons de la seva viabilitat?

La ~~pro~~posta de Mishkin podria ser viable si "l'alta societat" fos com ell --generós, abnegat, disposat a sortir a defensar els drets de les víctimes, un quixot que pensa bé dels altres i que pensa en fer ^(a-hi) ~~bé, als altres~~, un membre de l'alta societat pel seu antic llinatge i ara per una herència que es de suposar que aviat repartiria-- . Però no és així.

¿Què resta, doncs? El seu missatge d'amor i de fraternitat. De compassió: "La compassió és la principal i potser la l'única llei de l'existència humana", pensa. Mishkin ha estat disposat a cars més d'una vegada a casar-se amb Nastàssia Filipovna --una altra víctima de la societat, com la Sònia de Crim i càstig-- , encara que pròpiament no l'estimi com un home a una dona --"potser vostè ho ignori, però el cas és que jo, com a conseqüència de la meua enfermetat, no puc tractar íntimament les dones"---. Però aquest sentiment de compassió, semblant al que sent per la contradictòria Aglaia Epàntxina, és molt fort. Rogojin, l'enamorat de Nastàssia Filipovna, li diu: "Potser la teua compassió sigui més forta que el meu amor".

Tota aquesta societat --l'alta societat ~~x~~ la de les víctimes d'ella, els paràsits, i l'apassionament de l'ànima russa simbolitzada en Rogojin i ^m/_Nastàssia Filippovna-- acabarà destrossant el príncep, impedit-li la seva curació i portant-lo a l'alteració

total dels seus òrgans cerebrals". L'apassionat Rogojin assassina-
rà Nastàssia amb aquell ganivet de jardí amb el qual ^{ella} ja havia
aixecat contra el príncep. Mishkin és en certa manera un símbol
de Jesucrist, però no és Jesucrist ni una mena de reencarnació
d'ell. El seu poder és limitat. A l'escena darrera, demana a Rogo-
jin les cartes amb les quals aquest i Nastàssia jugaven, però
s'adona "que des de feia bastant temps deia i feia coses comple-
tament diferents de les que ell mateix hauria desitjat dir i fer.
Aquelles cartes, per exemple, que ~~tant havia~~ tenia a la mà i que
tant havia desitjat posseir ja no li servien per a res. Només li
resta poder consolar i perdonar: "Hera tot el que ell podia fer!"
(...) "tocar suament el cap, acariciar el, cabells i les galtes"
del criminal Rogojin quan aquest delira després del ~~del~~ de l'assas-
sinat.

Hipòlit, el tuberculós al qual el príncep també havia comprès,
~~escribia~~ en la seva confessió que els actes de caritat individual te-
nien molt valor i no exclouien ^{allò} ~~el~~ que es podria dir acció pública.
Els compara amb una llavor: "totes aquestes llavors llançades i
que potser s'hagin oblidat ja, hauran produït arrels i creixeran.
L'home que les va rebre de vostè les entregará a un altre. ¿I qui
sap la part que li correspondrà en el futur en la solució dels
problemes que regeixen el destí humà?"

El príncep Mishkin és com una llavor. Ha passat i ha sacsejat
l'esperit de tothom que l'ha tractat, als qui ha donat la impressió
que hi ha alguna altra cosa que les lleis acceptades. Amb tot,
~~la reacció evidentment~~ la reacció d'aquest món és ben diferent
a la del món dels nens al poblet de Suïssa. La generala Epantxina
pot plorar sincerament en veure el príncep un altre cop a la clí-
nica, i cloure la novel·la amb una rèplica que potser és un ressó
dèbil ^{i ambigu} d'aquella teoria del ~~príncep~~ Mishkin sobre el retorn a Rússia.
Però els únics que l'han seguit i entès realment són aquells nens.

La fraternitat que en aquest dos mons --i, naturalment, en el de tots els lectors de L'idiota-- ha predicat Mishkin amb la seva vida i el seu exemple, fraternitat que ^{es} té la seva base en la filiació divina dels homes, té una claríssima dimensió social, no cal dir-ho. Però la traducció política que insinua Mishkin des del seu lloc de príncep d'antic l'inatje no es veu pas viable.

La negació d'aquesta fraternitat per part de ^{el} Maskòlnikov tenia una traducció social i política que era la de les lleis reconegudes, la societat de sempre, el triomf dels Napoleons i la seva ^{del seu mite i el seu poder} acceptació. Això és combatut per Sònia Semionovna en nom de Crist. No es tracta a Crim i càstig d'una traducció organitzada d'aquesta fraternitat des del lloc de Sònia, que és el del poble adolorit. Un altre aïllat, Mishkin, n'apunta una a L'idiota, en certa manera des de l'alta societat en la qual fins a cert punt està inclòs. Una que no és viable segons la pròpia novel·la, i pensi el que pensi Dostoievski sobre això. Els dinonis asse-nyalaran una traducció política des d'una altra actitud.

La primera pedra posada a Crim i càstig era el missatge del Crist-Déu sobre la igualtat i dignitat dels homes: cap ésser humà no és un "poll", cap ésser humà pot ser un tirà. Al mateix temps, la societat ~~xxxxxx~~ de l'època era mostrada com un món on no s'acomplien aquestes conseqüències evangèliques. La continuació lògica era de tractar de trobar una acció adequada i efectiva de transformació col·lectiva. Si això no és tema de Crim i càstig, passa a ser-ho de ~~xx~~ L'idiota. Ja s'ha vist que si és exposada una teoria sobre això, la seva traducció ~~xxx~~ pràctica és irreal o resta en una dubtosa reacció possible dels lectors de la classe elevada. El Mishkin simbòlic que va des d'un cel terrestre al món de la terra promesa que és la seva Rússia serà esclafat i tornat a l'antic cel, però ja amb els seus òrgans cerebrals totalment alterats. Si Mishkin té una missió de salvació de Rússia i, mitjancany ella, de les altres nacions, el ~~xx~~ resultat

és un fracàs o l'haver llançat una llavor que és problemàtic que doni fruit a les ~~clases~~ elevades. Recordant la imatge evangèlica, es podria dir que la llavor de Mishkin és bona —prescindint ara del judici que mereixin els seus discursos sobre Europa, Rússia, el catolicisme, el socialisme, el poble rus i el futur—, però que no cau en bona terra pel que fa ~~en~~ allò que considera essencial en el cristianisme, però que la llavor no cau en bona terra.

Si Mishkin és un símbol de Crist, ¿és un altre cop que Crist ha fracassat? Es troba aquí el tema, que tornarà a sortir en altres novel·les, de l'oposició entre un Déu-pare, i un Déu-naturalista cega. En el primer cas Crist ressucita, en el segon és destruït. ¿Mishkin destruït per una societat que volia canviar, Mishkin com a exemple de la impotència de l'home bo que vol reformar la societat sense violència, Mishkin com a advertència que sense una conversió al Crist no hi haurà salvació social, Mishkin com una possibilitat de llavor? Tot hi pot ser.

Però L'idiota representa al mateix temps un intent de trobar una aplicació social transformadora ~~aquells~~ d'aquells principis als quals arriba Crim i càstig, i una impressió final molt més negativa que Crim i càstig. Però Dostoievski seguirà buscant, des d'aquells principis adquirits, les possibilitats transformadores d'una societat sobre la qual una i altra novel·la donen un judici ~~negatiu~~ ^{aquelles preguntes:} i responen afirmativament a la pregunta de si la societat que retrata ^{cal} genera sofriment, i de manera afirmativa a la necessitat de canviar-la?

Els dimonis és el pas següent.

"ELS DIMONIS"

Cap a finals del 1868, quan el matrimoni Dostoievski viu a Itàlia, es concreta el pla d'una novel·la que no arribarà a ser escrita:

l'ateisme. Un any més tard el projecte ha canviat de títol i s'anomena Hagiografia d'un gran pecador, sèrie ambiciosa que ha de constar de vèries novel·les. El protagonista ha de recórrer un complicat camí que va de l'ateisme a la fe. Però al mateix temps Dostoievski s'assabenta d'un fet que acaba de succeir a Moscou: un assassinat polític. Aquesta és la base de l'intriga de Els dimonis. Però la coincidència en el temps de les dues idees fa que a la fi refongui en una sola novel·la la ^{inspirada} ~~inspirada~~ ^{per} ~~per assassinat polític i alguns dels temes i personatges de la Hagiografia d'un gran pecador. Segurament no li resultava prou atractiu a Dostoievski escriure una novel·la que només fos una denúncia política i, per altra banda, els elements religiosos ~~que~~ de la Hagiografia no els considerava deslliats de la temàtica política. Serà, doncs, una única novel·la, i alguns dels elements de la Hagiografia apareixeran anys més tard ~~a~~ a Els germans Karamazov.~~

Coneguts aquests ^{fets} ~~elements~~, és fàcil d'atribuir a ells certes peculiaritats de la construcció de Els dimonis i, més encara, assenyalar-hi errors que potser, sense conèixer aquella fusió de dues novel·les en una, ^{no} ~~ningú no hauria pogut~~ ^{haurien estat desabuts} ~~hauria pogut descobrir~~ tan fàcilment. Més aviat resulta ^{renunciable} ~~admirable~~ el talent de Dostoievski en fondre elements de dos projectes. ~~El cert és que, siguin quins siguin els discutibles errors de construcció deguts a això, la novel·la Els dimonis resulta molt més interessant tal com la coneixem del que hauria estat com a simple novel·la política: més rica i suggerent, més carregada de la temàtica pròpiament dostoievskiana.~~

També gràcies al coneixement ~~del~~ camí que va seguir la elabo-

ració de Els dimonis resulta fàcil, i aquesta vegada ~~xxxxx~~ amb més seguretat d'encertar, repartir bastants personatges de la novel·la a un i l'altre projecte. Així, Stefan Trofímovitx Verhovenski, els aristòcrates, la gent que rodeja el governador, ~~la~~ i la majoria dels membres i simpatitzants de la societat política secreta clandestina pertanyen al projecte de novel·la política. I Stavroguin, Kirílov i el monjo Tikon ~~serien procedent~~ procedirien de l'biografia d'un gran pecador. Xàtov podria tenir, de manera versemblant, elements de les ^{dues} ~~dos~~ bandes. Com un del personatges principals, Piotr Stefanovitx Verhovenski, que si ~~hi~~ inicialment està ^{d'aquells} tret ~~d'elements~~ reals ^{de la temàtica} de l'biografia. Precisament en aquest personatge és on sembla més lícit de discutir si això el va perjudicar o no. Doncs si, segons com, sembla no encaixar ~~ben bé~~ ni en un ni en l'altre dels dos nivells, per l'altra hi cap la sospita que la seva ambigüitat sigui un encert que contribueixi a alliberar l'obra del perill de ser un mer panflet polític i donar-li una altra dimensió. En resum, sembla lícit de concloure que ~~les~~ peculiaritats ~~de l'elaboració~~ ^{de} ~~origens~~ i elaboració de Els dimonis fan que ~~les~~ algunes de les seves peces no encaixin ~~però~~ bé a vegades, però també que Els dimonis ~~va~~ ^{resulta} resultar una novel·la més ambiciosa i perdurable tal com la coneixem que si fos només el resultat d'un propòsit de denúncia política: així és molt més rica i suggerent, més carregada de la temàtica pròpiament dostoievskiana.

Però cal veure quins van ser aquells fets reals que originaren la intriga narrada a la novel·la.

"ELS DIMONIS"

~~Per a l'intriga dels "Els dimonis"~~ Dostoievski es va basar en ^{Suïcit el novembre de 1869} un fet real: el revolucionari rus Netxaev assassinà ^{a Moscou} l'estudiant Ivànov, membre d'un dels seus grups polítics. Dostoievski va saber d'aquest fet quan estava a Dresde; en sabé més detalls pel seu propi cunyat, amic d'Ivànov; més tard seguí el procés dels companys de Netxaev i n'aprofità les actes per la seva novel·la.

Serguei Netxaev, mort jove a la presó, és un revolucionari allunyat del tipus de revolucionari romàntic: apassionat pel servei al poble, generós en les seves accions. Tampoc no és un ideòleg. E.B. Carrà en ^{l'anomena "el primer leninista" i en} parla així: "Netxaev creia en la destrucció de l'ordre existent no perquè tingués, com Hertzén, una fe romàntica en la democràcia o, com Bakunin, una fe més romàntica encara en la naturalesa humana: creia en la revolució com dogma vàlid i suficient en si mateix; i no creia en res més. La seva originalitat i la seva importància històrica radiquen en la incondicionalitat de ~~la~~ la seva creença i en la forma amb la qual la va portar a la pràctica. No es va limitar a la mera proclamació, sinó que va actuar sobre la hipòtesi que la moral no existeix i que, en interès de la revolució, (del que ell mateix era l'únic jutge) tot el repertori de crims, des de l'assassinat a la més petita rateria, era legítim i lloable... Va enganyar a tots els qui va conèixer ~~(amics i enemics)~~ (enemics i amics) i quan ja no fou capaç de seguir enganyant el seu poder va desaparèixer. La seva gosadia no va tenir límits i va portar el seu valor personal fins al límit extrem de la temeritat".

A Suïssa Netxaev enganyà Bakunin --pocs anys més tard els dos renyien-- fent-li creure que era delegat d'una poderosa i inexist^{Al·lusió}ent Comitè Revolucionari Rus, i Bakunin li va lliurar un document com a representant de la Secció Russa de l'Aliança Revolucionària Mundial --~~també~~ ^{Al·lusió}inexistent-- . Amb aquesta prestigiosa acreditació, i diners i papiers de propaganda, Netxaev tornà a Rússia per organitzar la revolució. Va formar ~~un~~ uns pocs grups a Moscou. Com a Els dimonis, aquests grups d'adeptes eren de cinc ^{grups, uns de 2} grups cadascun, no tenien cap relació entre ells i tot depenia de Netxaev. Les seves actuacions revolucionàries~~es~~ eren més aparents que reals. El conjunt tenia ^{un} ~~un~~ aire de fanfarronada per part de Netxaev i d'ingenuïtat per parts dels seus adeptes. Però van arribar al crim. Ivànov, membre d'un dels grups, s'al·lunyà dels criteris de Netxaev. Aquest planejà l'assassinat per part dels companys del grup d'Ivànov: així eliminava un rebel i un possible denunciador, i enfor^{ta}ça més encara l'obediència dels altres per mitjà del crim del qual tots eren responsables. Li van posar a Ivànov un parany en un parc. Netxaev el va matar i van tirar el cadàver a un llac. Netxaev, quan fou descobert el crim, encara va romandre uns dies a Rússia i després fugí a Suïssa.

Un tipus així havia d'atreure Dostoievski i es convertirà en el model de Piotr Verhovenski~~x~~ de Els dimonis. Qualsevol altre tipus de revolucionari ~~hauria atret~~ l'hauria fascinat bastant menys, perquè hi hauria vist, amb intensitat diversa, puresa d'intencions, valor, sacrifici personal, com els que reconeix a vegades, en la seva obra de periodista, a alguns revolucionaris russos. Amb tot, pocs anys abans de la redacció de Els dimonis, el 1867, Dostoievski va poder veure i escoltar alguns dels més famosos revolucionaris de l'època --com Bakunin^{a Gaiibaldi}-- , al Congrés Internacional de la Pau celebrat a Ginebra. Es fàcil^{enhorar} que Dostoievski ~~estava~~ ^{estava} predisposat en

contra ells, però la impressió que en tragué no fou bona: "Es impossible figura-se les mentides que aquests senyors socialistes i revolucionaris --als quals jo veia per primera vegada en carn i ossos, i no en els llibres-- han pogut dir des de la tribuna adreçant-se a 5.000 oients. Es inconcebible el ^{inútil} ridícul, dèbil, incoherent, absurd i contradictori de tot això. I aquests canalles són els qui subleven les masses treballadores. Es trist. Van començar per dir-nos que, per tal que regnés la pau sobre la terra, calia aniquilar la fe cristiana, destruir les nacions grans, ~~i petites~~, i ~~tot~~ totuir-les per nacions petites, suprimir el capital per tal que tot sigui de tots" (---) "I tot s'afirma, ^{diu} ~~pensa~~, "sense la més petita demostració, tal com ho vam aprendre fa vint anys, sense canviar res. I sobre tot: foc i espasa; a parer seu, després, quan s'hagi destruït tot, hi haurà pau".

A més de ser remarcable la referència a vint anys enrera, és a dir, als seus temps de conspirador, en aquest text hi ha, com a d'altres sobre semblants temes, l'apassionament amb el qual Dostoïevski madur acostuma a enfrontar-los, una barreja de repulsió i d'atracció, d'odi i d'amor, explicable, ~~per~~ entre altres causes, pel fet que Dostoïevski no jutja solament uns altres, sinó que s'enfronta amb ell mateix, el conspirador dels anys 40, i, per canvis que hi hagi hagut en la seva manera de pensar, no tot ~~hi pot~~ semblar negatiu en el Dostoïevski de vint anys enrera.

Però, com sempre, ^{el novel·lista rus,} ~~les~~ en Dostoïevski, les idees s'han d'encarnar en l'acció. Els revolucionaris que escolta a Ginebra han d'actuar; si només parlen no són vàlids per a ell. Han d'actuar i Netxaev actua. Netxaev s'e li podia apareixer com l'encarnació del mal i de l'absurd; li semblava ^{Dostoïevski} que confirmava les seves teories sobre els resultats als quals portava trencar amb el Déu rus, amb el Crist rus, amb el poble rus. En una carta al ~~zarevit~~ tsarevitx Alexandre, que s'havia interessat pel significat del llibre, Dostoïevski escriu: "Es ~~serà~~ ^{gairebé} un estudi històric; he

provat d'explicar perquè un fenomen tan monstruós com el moviment Netxaev és possible en la nostra estranya societat. Sóc del parer que aquest fenomen no és accidental ni aïllat. És conseqüència directa d'una ruptura total entre la nostra formació intel·lectual i els fonaments primordials, originaris, de la vida russa".

La referència a Netxaev és important, per altra banda, perquè, per nombrosos que siguin els canvis introduïts per Dostoievski a la novel·la, a partir d'uns fets reals, fa versemblants a bastants aspectes que, d'altre manera, podien ser atribuïts al desig de Dostoievski d'exagerar i alhora ridiculitzar uns homes i unes idees en la seva passió de denúncia. Sense ^{l'existència real del} ~~la referència als fets reals~~ cas ~~Netx~~ Netxaev, podrien semblar ~~invers~~ ^{parèixer} inverso semblants diversos punts de la novel·la: que algú pensés fer la revolució amb uns pocs grups de cinc persones, que aquests s'ignoressin mútuament, que més que un projecte revolucionari amb una ideologia social i política ben estructurada es tracta de destrucció, que el capitost podés romandre a Rússia sense ser molestat després que el crim ha estat descobert... Tot això va ^{passar} ~~succeir~~ i hi va haver l'assassinat de l'estudiant Ivànov. Cal recordar-ho, alhora per adonar-se que ben fàcilment Dostoievski hi podia veure la confirmació de les seves opinions, i per reconèixer que el novel·lista no va inventar un crim i uns fets melodramàtics per ^{millor} ~~millor~~ poder atacar ^(una actitud) ~~una~~ si no que va aprofitar uns fets reals. Ben cert també que Dostoievski hauria pogut novel·lar qualsevol fet significatiu de l'existència de l'autocràcia tsarista, ^(i de la repulsió política) però el perill pel qual ell estava sensibilitzat era el que, al seu parer, representava la ruptura amb el tradicional sentiment religiós de Rússia, i així ~~la~~ l'assassinat comès per Netxaev l'havia d'indignar, esglaiar i portar-lo a la denúncia en la creació del personatge de Piotr Verhovovski. *-Netxaev, en canvi, ho era d'un seg-*

Piotr Verhovovski és fill d'un liberal dels anys 40. Però Ste-

fan Trofimovitx Verhovenski --en el qual va ser reconeguda una pintura satírica de l'historiador Granovski--, no és solament pare de Piotr per la carn, és el seu pare espiritual, encara que el seu fill es burli d'ell de manera sagnant. L'occidentalisme ^{del fill} ha portat al nihilisme. Però és un error identificar pròpiament Piotr Verhovenski, com s'ha fet normalment, amb un socialista o un anarquista, posicions que, per altra banda, sovint no eren encara prou clares i singularitzades a l'època --l'expulsió dels bakuninistes de la Primera Internacional es realitza al Congrés de La Haia, el 1872-- i de les quals ~~Verhovenski no es tanca a reconèixer el seu origen~~ ^{Verhovenski no es tanca a reconèixer el seu origen}

^{conscientment} Aquelles posicions ^{de futurisme} les podran tenir, més o menys confusament o més o menys decididament, els adeptes de Verhovenski. En una de les seves converses amb Stavroguin, Verhovenski diu: "Jo sóc un pillet i no un socialista". "Els nostres partidaris no són només aquells qui maten o incendien, aquells que tiren amb pistola, segons el mètode clàssic, o bé mossegen els seus oficials. Aquests, el més que fan, és molestar-nos (...). Jo! Ah! Escolti, porto el compte de tots: el mestre que es riu ^{de Déu} amb els seus nens, ~~de Déu~~ aquest sí que és dels nostres. L'advocat que defensa un assassí culte, perquè és més instruït que les seves víctimes, a les quals mata per tenir diners, és dels nostres. Els estudiants que assassinen un camperol per desig d'experimentar sensacions extraordinàries, són dels nostres. Els jurats que ~~absolveixen~~ absolen els criminals a base de suborn, són dels nostres (...). Però ara ens calen una o dues generacions d'abandonament del treball; necessitem corrupció incomprensible, innoble, que transformi els homes en un insecte irracional, immund, covard, cruel i egoïsta. Això és el que ens cal! I amb això els donarem una mica de "sang fresca" perquè hi agafin gust. ¿Per què riu? No estic contradint-me. Jo només contradic els filàntrops i els Xigàliof. Sóc un ^{pillet} ~~pillet~~ i no un socialista".

Stavroguin respon:

"--Veritablement, vostè no és un socialista, sinó un... am-

biciós, un polític.

"--Un pillet, un pillet, ja li ho he dit. ¿Voldria saber qui sóc? Ah, si tinguéssim temps! La nostra desgràcia és no tenir temps. Proclamarem la destrucció... ¿per què, per què és tan fascinant aquesta idea? (...) ¿A què aspira el socialisme? A destruir les antigues forces, però no a crear-ne altres de noves. Però nosaltres disposarem d'una força. ¡I quina força! Si només tinguéssim una palanca, encara que només fos un instant, aixecaríem la Terra. ¡I tots es sublevarien!"

Piotr Verhovenski, aquest destructor, té un ídol, Stavroguin, i només a ell li confessa tot això. Davant els altres és un revolucionari, però no un revolucionari mogut per la disconformitat i aversió davant allò que creu una injustícia de la societat, per per l'opressió que sofreix ell, o ^{la} solidaritat amb els oprímits, tampoc pròpiament per un odi a les classes i sectors dominants. Piotr Verhovenski menysprea tothom; ~~menysprea tots~~ els aristòcrates, els funcionaris com el inútil i irrisori governador Lembke, els liberals, la gent del seu grup, el poble --tothom, menys Stavroguin. Amb quina deliberació organitza assassinats i desastres a la ciutat de província on passa la novel·la. Encara que Netxaev ~~junt amb Speechpetnikov, company de joventut conspiratori de Dostoievski~~ hagi estat fins a cert punt el model de Verhovenski, tenia una passió revolucionària queu no es troba en aquest. Escrivia Netxaev, per exemple: "El revolucionari és un individu marcat. No té interessos, negocis, sentiments personals, lligams, res que li sigui propi, ni no^{va}. Tot en ell està al servei d'un sol pensament, d'una sola passió: la revolució". Però d'alguna manera la revolució també neixia en Netxaev d'un propòsit ètic, com, i encara molt més, en la majoria de socialistes, anarquistes i nihilistes russos de l'època. No és el mateix el cas de Verhovenski. Dostoievski, en l'escena en la qual Verhovenski es reuneix amb els membres i simpatitzants del seu grup, repeteix unes paraules de Netxaev, però només una part d'a-

^{Verhovenski distingir}
d'elles. ~~Per la~~ Ventre el mètode lent --escriure novel·les i papers socials i arreglar, a cent anys vista, els destins de la humanitat, mentre el despotisme continua, i la solució ràpida de deixar les mans lliures i permeti a la humanitat organitzar-se ella mateixa. Diu: "Així, doncs, demano a la honorable societat que declari senzillament, i sense anar amb votacions, allò que més li diverteix: xipollejar en l'aiguamoll, a pas de tortuga, o travessar-lo a tota velocitat". Netxnev, autor del catecisme revolucionari, havia escrit: "Avancem a tot vapor a través del fang, destruïm tot el que podem; de les institucions resistirà només allò que sigui fonamentalment bo". És significatiu que Dostoievski suprimeixi, en boca de Verhovenski, la darrera frase, perquè per a Verhovenski no hi ha res de fonamentalment bo.

Stavroguin, que creu que és l'únic capaç de comprendre Verhovenski, pensa a vegades que és un pallasso i que a vegades s'entusiasma i pot esdevenir mig boig. ^{* - també aquí hi ha una modificació important per Kirilov -} I un altre cop li diu que és un mico i això fa pensar en el diable, el "simius Dei", d'un déu que és Stavroguin, el qual, segons Verhovenski, "és la millor part de mi". Stavroguin, per a Verhovenski, "és el cap i el sol", vol proclamar-lo tsarevitx, aquell que "s'amaga" --també Déu, segons la Bíblia, s'amaga--, la facilita les coses, mata els qui poden perjudicar Stavroguin.

Piotr Verhovenski té trets inhumans i caricaturescos, però tal vegada això és perquè representa realment per a Dostoievski "l'endimoniament" --els altres "endimoniats" de la novel·la tenen, d'una manera o altra, trets simpàtics. Piotr Verhovenski, a l'inrevés de Stavroguin, no es preocupa de Déu. Stavroguin pregunta a tothom --al monjo Tikon, a Kirílov, a Xàtov, si creu en Déu. Verhovenski no; Verhovenski és el responsable de la rata col·locada al costat de la imatge de la Mare de Déu en un carrer de la ciutat. No té l'actitud religiosa dels socialistes dels anys 40, com Belinski, ateu militant que tenia, però, una nostàlgia de Crist; ni la dels

liberals occidentalistes dels mateixos anys, l'actitud religiosa dels quals era un vague deisme que Dostoievski ridiculitza a Els dimonis en el personatge de Stafan Trofímovitx Verhovenski; ni tampoc ~~en~~ la dels nihilistes dels anys 60, com Txornitxovski, l'ateisme dels quals neix en bona part d'una actitud ètica: la compassió de l'home en un món ple de mal. Piotr Verhovenski no parla de Déu ni rebutja Déu perquè li sembli impossible d'admetre'l en un món on el sofriment, el mal i la mort són tan explícits. Verhovenski ~~no~~ és enemic de Déu però no es podria dir pròpiament que ^{-i com ho podria ser un "endimoniat"?} és ateu, i no té compassió dels homes.

Com a encarnació del mal, Verhovenski té també, i així se n'adonà Dostoievski, "un costat còmic", i això ^{mateix} ~~el~~ té també ^(amb) el diable que creu veure Ivan a Els germans Karamàzov. I un costat d'arri-vista. La seva darrera aparició a la novel·la, quan deixa la ciutat on ha provocat catàstrofes, és per unir-se satisfet amb un grup que jugarà al whist en un vagó de primera, i es despideix de manera indiferent d'Erkel, un jove revolucionari ~~adhera~~ bonadós i fanàtic que l'admira com el seu cap.

Liputin, un dels membres del grup, diu a Piotr Stafànovitx Verhovenski:

"--M'astora que ^{ens} ~~em~~ proposi actuar per la destrucció universal. A Europa és natural que es desitgi que tot es destroci, perquè existeix un proletariat, però nosaltres no som més que aficionats, i només servim per donar-nos importància".

Els dimonis, més que la crítica d'uns revolucionaris d'una o altra tendència, com s'interpreta generalment, resulta la crítica d'uns ^{de bona fe} "aficionats" enganyats per un personatge sinistre, Piotr Verhovenski, que s'aprofita de diversos fets i circumstàncies. Però entre tots ells, i més encara que a Crim i càstig i que a L'idiota, [nombrosos són] els personatges que es defineixen en bona part per la seva actitud davant l'existència o l'inexistència de

Déu, bona prova que Dostoievski considerava decisiva aquesta qüestió per la conducta individual i social.

Piotr Verhovenski manté aquella actitud ambigua. Quan els ^membres i simpatitzants de la seva societat secreta discuteixen l'existència de Déu, badalla i demana un joc de cartes; diu que no entén l'actitud de Kirílov i malgrat les afirmacions d'ateisme d'aquest diu que ^{Kirílov} creu en Déu més que un pope. Així, Verhovenski, que semblaria que hauria de ser el personatge més decididament ateu, no en fa declaracions explícites. Una vegada afirma que és un nihilista, però que, a diferència dels nihilistes, estima els ídols: Stavroguí és el seu ídol.

Stavroguin procedeix del projecte no realitzat de Dostoievski d'escriure la "Hagiografia d'un gran pecador", ~~elements de la qual es troben a Els Dimonis i a Els germans Karamàzov~~. El protagonista havia de ser un gran pecador que es converteix després d'una estada en un monestir, però d'aquest personatge en sortirien diversos, el propi Stavroguin, pecador que no es converteix, i potser el monjo Tikon de la mateixa novel·la i el stàrets Zòsim dels Karamàzov. Del personatge de ^{Stavroguin} ~~Zòsim~~ s'ha ^{repetit} ~~havia~~ que tenia Bakunin com un dels seus models. Sembla una afirmació ~~molt~~ arriscada. Bakunin era, per dir-ho així, un home de fe: creia en la revolució i en l'home: "Nosaltres som fills de la revolució i hem heretat d'ella la religió de la humanitat; nosaltres creiem en els drets de l'home, en la dignitat i en l'emancipació necessària de l'espècie humana; nosaltres creiem en la llibertat humana i en la fraternitat humana fundada sobre la justícia humana; nosaltres creiem, en una paraula, en el triomf de la humanitat sobre la Terra". Aquestes paraules de Bakunin no les subscriuria ^{nos} ~~de cap manera~~ Stavroguin. Stavroguin dubta: "quan creu creu que no creu, i quan no creu no creu que no creu". Stavroguin ^{se'n} recorda del ^{personatge} de l'Apocalipsi en el qual es diu que Déu vomitarà els tebis, i el monjo Tikon li fa observar que està sorprès "en veure que el Creador pre-

fereix els freds als tebis. Vostè no vol ser tebi". "Tikon diu que "l'ateisme complert és molt més respectable que la indiferència de les gents mundanes... L'ateu perfecte ocupa el penúltim graó que precedeix la fe perfecta. Donarà o no aquest pas, això ja és una altra qüestió. La indiferència, al contrari, no té cap fe". L'aristòcrata Nikolai Stavroguin ~~maxim gorki~~ afirma en diverses ocasions que és ateu i que ja ho era ahir, però es preocupa de Déu i de si els altres hi creuen.

Pel que fa a la societat secreta, ^{Stavroguin} ~~de~~ Verhovenski té una actitud fins a cert punt semblant. ~~Hi~~ pertany i no hi pertany: "Parlant pròpiament, no pertanyo a aquesta societat, ni mai no hi he pertenescut, i estic, més que vostè, en el dret d'abandonar-la. Jo mateix, des d'un començament, els vaig declarar que no feia causa comú amb ells. Si per atzar els prestava algun servei, era per entretenir-me i passar el temps. No obstant, vaig prendre part en la reorganització sobre noves bases. Això va ser tot". I escriu en la seva "confessió", referint-se a un temps enrera: "Pel que fa al meu comportament social, es concretava en el desig de fer-ho saltar tot, si es que això hagués valgut la pena. I no per maldat, sinó perquè m'avorria moltíssim. Això era tot, perquè jo no sóc socialista. Suposo que era una enfermetat". Tracta d'"ombrívols imbècils" els membres del grup, i Verhovenski li demana que "sigui més neci" per tal ~~de poder~~ que pugui prendre'ls seriosament. No accepta la proposta de Verhovenski de convertir-se en el tsarevitx Ivan, però no ho refusa totalment; li sembla inútil la reunió del grup, però hi acudeix. Els menysprea però d'alguna manera els admira. Diu d'ells a la seva darrera carta a Daria Pavlovna:

"¿Sap que considerava amb odi ^(a) els nostres negadors perquè els envejava per les seves esperances? ~~Però vostè ha estat molestada per la meua culpa.~~ Jo no podia ser dels seus perquè no participava de

les seves esperances. I per burla, per malícia, també em semblava impossible. No és que tingués por al ridícul --mai no he tingut por al ridícul-- si no perquè malgrat tot he conservat sempre els costums d'un home educat, i tota ^{en seves maneres} ~~la seva manera~~ em desagradaven. Però si el meu odi i la meua enveja haguessin estat més grans, possiblement m'hauria unit a ells". I després: "Es pot discutir de tot indefinidament, però jo només sóc capaç de la negació sense la meua petita grandesa d'ànima, sense força. En mi, fins i tot la negació és mesquina. Tot és pla i fluix".

Aquest personatge que es veu així a si mateix, és vist pels altres com un ésser ple d'atractius. És l'ídol de Piotr Verhovenski. Xàtov i Kirílov esperaren molt d'ell. Enamora totes les dones de la novel·la --Lisa, Dària, la muller de ^{Xàtov} ~~Xàtov~~, la deforme i idiota "aria amb la qual es casà Stavroguin com a resultat d'una juguesca després d'un abundant sopar ben regat". Stavroguin ha comès un crim que no pot oblidar: violà una nena --un tema repetit en les obres de Dostoievski-- i va deixar que aquesta es suïcidés sense impedir-ho. Després ^{la nova} vaig poder adonar-me, clarament i per primera vegada ~~avui~~ vida, que no comprenia ni sentia el bé i el mal; que no solament havia perdut aquests sentiments, sinó que el bé i el mal no existien. Això em semblava molt agradable, perquè no ~~eren~~ ^{era} més que prejudicis. Jo podia lliurar-me de tot ~~prejudici~~, però estava perdut si assolia aquesta llibertat". Malgrat tot la mort d'aquella nena el turmenta: "em semblava insuportable aquesta visió, precisament en el detall i amb el seu petit puny amenaçador i aixecat". Stavroguin ha escrit una confessió de la seva vida i la dona a llegir al monjo Tikon. Vol fer-la pública, però no perquè sigui humil, sinó com ~~a~~ ^{una} mena de repte. Stavroguin voldria aconseguir el seu propi perdó pel crim que va cometre, però en el fons desconfia que existeixi perdó per a ell: ~~A~~ l'Evangeli diu que no hi ha crim més gran que ultratjar "un d'aquests petitets".

Stavroguin no és pas un Bakunin. És possible de preguntar-se si, encara que no fos de manera ~~na~~ gaire deliberada, Dostoievski no va pintar en ell, d'alguna manera, l'aristòcrata que tindria dots per accomplir aquella missió que el príncep Mishkin proposava a la gent reunida a casa dels Epantxin. Stavroguin és un home prou dotat. Però traeix aquesta missió. S'ha allunyat de Déu i del poble; escriu a la seva darrera carta a Daria Pavlovna unes paraules en les quals es troben, gairebé literalment repetides, unes dites pel príncep Mishkin: "El seu germà (Xàtov) em va dir un cop que quan no s'està arrelat en una terra, es perd immediatament a Déu, és a dir, l'existència manca de sentit". Xàtov li diu a Stavroguin: "Vostè és ateu perquè és un aristòcrata, un senyor, el darrer dels senyors. Vostè no sap distingir entre el bé i el mal perquè ha deixat de comprendre el poble (...) Escolti. Busqui Déu pel treball. Tot estriba en això. Si no, desapareixerà com una podridura. Busqui Déu en el treball". Xàtov, l'eslavòfil, esperava en Stavroguin, del qual va creure un dia que compartiria les seves idees. ^{També} Kirílov, que ~~un dia~~ va ser occidentalista i socialista. La coixa Maria Timofeevna, que tal vegada pot representar el poble, diu que Stavroguin era un príncep i ara és un impostor. Creu que ha assassinat el príncep: "Viu encara? L'has assassinat? (...) ¿Com s'haurà pogut associar-se amb aquesta genteta vulgar? ¿Serà possible que ell també fos un de més? ¿Serà possible que em traeixi?" Maria Timofeevna, en la seva bogeria, imagina que Stavroguin és un impostor que ha assassinat el Stavroguin que ella va conèixer, al qual anomena príncep. ¿Cal recordar aquí el significat ambigu del mot príncep indicat en parlar de L'idiota? La coixa ~~diu a anomena a~~ Stavroguin dona a Stavroguin el nom de Grixka Ortepiev, un personatge històric: un impostor que es va fer passar per tsar, i el tsar és, pel Dostoievski madur, "l'encarnació del jo del poble, de la seva vida, de la seva fe i de les seves esperances", com escriurà al "Diari d'un escriptor". Amb totes ^{aquestes} ~~aquestes~~ dades ja es veu que la coixa mih boja

fa més que dir fantasies: penetra en el fet que l'aristòcrata ha traït el poble, i ella és poble. El traïdor acabarà destruint-se i es penjarà. Llavors és donada una altra dada sobre Stavroguin, que acaba de dibuixar la seva traïció: un any abans s'havia fet ciutadà ell, rus, s'havia fet ciutadà del cantó suís d'Uri, i així assenyala a Stavroguin el novel·liste en descriure el descobriment del seu suïcidi: "El ciutadà d'Uri penjava darrera la porta".

La salvació de la societat russa no pot venir de Piotr Verhovenski, el fill del liberal occidentalista dels anys 40, el nihilista que no és un nihilista d'arrel ètica, sinó que vol destruir-ho tot perquè una minoria de caps domini una majoria d'esclaus. La salvació no pot venir de Nikolai Stavroguin, l'aristòcrata que ha traït totes les esperances. Vindrà de l'eslavófil Xàtov? L'estudiant Xàtov havia ^{formant part de} ~~partenent a~~ la societat secreta. Havia estat treballant durament amb Kirílov als Estats Units, i cal remarcar la visió ~~ben~~ fosca i satírica que dóna Dostoievski dels Estats Units del primer capitalisme. Després Xàtov va canviar: "A l'estranger, Xàtov havia renegat completament de les seves conviccions socialistes per llançar-se a l'excès contrari. Era un d'aquests idealistes russos als quals la grandiositat d'una idea impressiona i els deixa ^{aiantats} per a tota la resta durant tota la seva existència. Però tampoc no aconsegueixen dominar mai aquesta idea que els apassiona, i es passen la resta de la seva vida pateixent sota el pes d'aquesta pedra que els aplasta el pit".

Xàtov s'havia compromès amb la societat secreta; tenia confiada una premsa d'imprimir ~~l'any 49, Dostoievski havia col·laborat, i els fills i tot suggerit a Spóniev, que el grup més decidit dels petrashevski tingués una premsa d'imprimir, la qual cosa significava la pena de mort.~~ ^{- pot recordar-se que la premsa d'imprimir de Dostoievski i en l'afar dels petrashevski} Xàtov vol separar-se de la societat secreta, però Verhovenski acabarà matant-lo, com Netxaev va fer amb Ivanov. Hi va haver un temps que Stavroguin va influir en Xàtov i en Kirílov, posant en els dos les llavors de dues idees diferents --és

l'existència del doble, repetida a les obres de Dostoievski---: Kàtov s'orientarà cap un tipus peculiar d'eslavofilisme, Kirílov cap un tipus peculiar d'ateisme.

Xàtov explica a Stavroguin les seves conviccions actuals, que són, ^{pel que} ~~segons~~ diu, conclusions d'una conversa que va tenir amb ^{ell} ~~segons~~ dos anys abans. Les idees que exposà Stavroguin segons Xàtov són força dostoievskianes; fins i tot arriba a posar en la seva boca una frase que és gairebé traducció literal d'una que Dostoievski va escriure en una carta poc després de sortir de la presó siberiana, i que pràcticament cap dels comentaristes de Dostoievski no deixa de citar. Diu Xàtov: "¿No era vostè qui em deia que si li provessin matemàticament que ~~Crist~~ la veritat està fora de Crist, consentiria en estar amb Crist abans que amb la veritat?"

Les conviccions actuals de Xàtov són aquestes. Creu que hi ha, "avui per avui, un únic poble "deífic" sobre la terra, que renovarà i salvarà el món en nom d'un nou déu...~~?~~" Aquest poble és el poble rus. Repeteix: "Un ateu no pot ser un rus. Aquell que es fa ateu, deixa de ser rus". I: "qui no és ortodoxe, no pot ser rus". Xàtov diu que els eslavòfils actuals recusen aquesta idea. I continua amb una opinió que és, si fa no fa, la mateixa expressada per Mishkin, la del Dostoievski d'aquells anys, ^{algun} ~~alguns~~ ~~elements de la qual seran desenvolupats,~~ ~~una també desenvolupada,~~ des d'una altra actitud, pel gran inquisidor de Els germans Karamàzov: el catolicisme romà no és el cristianisme; el Crist predicat per Roma ha sucumbit a la tercera temptació de Satanàs. Així el catolicisme predica en realitat l'Anticrist i perdrà l'Occident. En l'argumentació de Xàtov hi ha un altre pas, en el qual contraposa ^{la}ciència i ^{la}raó, com a bases d'organització d'un poble, amb una mena de força diferent, dominadora, l'origen de la qual roman desconegut i inexplicable. Segons Xàtov, cap poble no ha pogut organitzar-se de manera durable

sobre els principis de la ciència i de la raó. El socialisme és ateu, precisament perquè "es proposa bastir la societat sobre bases científiques i racionals". Però aquestes no tenen, en la vida de cap poble, més que un paper secundari. Allò que importa és aquella força, que "és el desig inextinguible d'arribar a un terme, i la negació, al mateix temps, de la seva fi". Afirmació de l'existència d'aquest poble i negació de la seva mort. Això és la recerca de Déu; cada poble té un Déu en el qual creure com a únic i veritable. "Déu és la personalitat ^{sintètica} ~~històrica~~ de tot el poble(...)" Cada poble té el seu, ha tingut sempre el seu propi Déu... i quan comencen a tenir-ne de comuns, moren els pobles". Quan els déus es generalitzen, moren, i amb ells els pobles i la fe. Una nació és forta quan el seu déu és diferent dels altres. Mai no s'ha trobat un poble sense religió, és a dir, sense nocions del bé i del mal", i "la raó mai no ha pogut definir la idea del bé i del mal, ni distingir-los més que aproximadament".

Xàtov afirma que aquestes són les idees que li exposà Stavroguin, i que ell no hi ha canviat res. Stavroguin respon que sí ha canviat alguna cosa, perquè les va recollir amb passió i això les ha inflamades. I li objecta ^{que} "redueix Déu a la categoria d'un simple atribut del poble". Xàtov diu, que, al contrari, "eleva el poble fins a Déu". "El poble és el cos de Déu". I posa uns exemples històrics, en els quals torna a repetir aquelles opinions, ja conegudes, que si Occident ha caigut en l'ateisme, que en diuen socialisme, és perquè al capdevall l'ateisme és més sa que el catolicisme romà. I llança unes afirmacions d'exaltat nacionalisme: el poble veritablement gran no s'acontenta ~~amb això~~ només amb un paper secundari, ni amb un primer paper: necessita ser l'únic, el més important. I "si un gran poble ~~deixa~~ no creu ~~en~~ que en ell es troba tota la veritat, immediatament deixa de ser un gran poble per convertir-se en matèria etnogràfica". Però "només existeix

una veritat, i per tant hauria de poder ser també la veritable. L'únic poble "deífic" és el rus".

Aquestes són les idees de Mishkin i de Dostoievski a aquella època, però cal veure que només fins a cert punt: en Xàtov es presenten notòriament exasperades i almenys en part deformades. Xàtov diu que només existeix una veritat i, vista la seva concepció de poble i de Déu, que només un sol poble pot tenir el Déu veritable i, més encara, ser el cos de l'únic Déu veritable. La conseqüència serà una confusió nacional-religiosa, necessàriament imperialista: si els pobles, en renunciar al seu déu, moren, tots els pobles hauran de morir davant el rus en ser salvats per aquest. Dostoievski, en els moments més serens i treballats del "Diari d'un escriptor" sobre aquest tema, "s'eleva fins a una altra concepció". En el seu text més significatiu sobre aquest tema, el discurs d'homenatge a Pushkin de l'any 1880, diu: "Aviat ens elevem fins a la concepció de la universal unificació humana. Sí; el destí del rus és paneuropeu i universal. Arribar a ser un veritable rus potser no significa ^{altra cosa} ~~res~~ que arribar a ser el germà de tots els homes, l'home universal, si puc expressar-me així. Aquesta divisió entre eslavòfils i occidentals no és altra cosa que el resultat d'un malentès gegantí. Un veritable rus s'interessa tant pels destins de Europa, pels destins de tota la gran raça ària, com pels de Rússia. Si voleu aprofundir en la nostra història des de la reforma de Pere el Gran, veureu que això no és un senzill somni meu (...) Els pobles d'Europa no saben fins a quin punt ens són estimats." El rus que ho és veritablement ha de "buscar un terreny de conciliació per totes les contradiccions europees; i l'ànima russa proveirà a això, l'ànima russa universalment unificant, que pot englobar en un mateix amor tots els pobles, els germans nostres, i pronunciar, per fi, les paraules d'on sortirà la unió de tots els homes segons l'Evangeli de Crist. Massa sé que les meves paraules poden semblar plagades d'exageració i de

fantasia. D'acord; però no m'arrepentoix de haver-les pronunciat". Xàtov representa, en certa manera, el pensament sobre ~~de~~ Dostoievski sobre alguns de ~~de~~ aquests punts, ~~sobre la qüestió~~ de l'ideòleg Dostoievski en els ~~seus~~ moments més nacionalistes i desorbitats d'aquest. Però és com una caricatura a la qual li manca aquella "concepció de la universal unificació humana", la fraternitat entre els pobles encara que es cregui, com el nacionalista que era Dostoievski, que aquella unió fraternal sortirà de Rússia

Una altra diferència hi ha entre Xàtov i Dostoievski, que cal remarcar davant el nombrós crítics que tendeixen a identificar sense més ni més l'autor i els seus personatges, i que així ho han fet en aquest cas. Xàtov, en realitat, no creu en Déu o no hi creu encara.

"Volia, senzillament, saber si creu en Déu o no", li pregunta Stavroguin.

"--Crec en Rússia, crec en la seva ortodòxia, crec en el cos de Crist... Crec que el segon adveniment passarà a Rússia... Crec... --barbussejà Xàtov, fora d'ell mateix.

"--I en Déu? En Déu?!

"--Jo... jo creuré en Déu".

Tot seguit matisa: "no li he dit, ^{però} que no cregui ~~del~~ ^{de} te enterament". Però és més ^{una} esperança, lligada a que es realitzin els seus somnis i teories sobre Rússia.

Xàtov es separa del socialisme perquè aquest és, per a ell, essencialment ateu i antirus. Però ell és més un rus segons la seva concepció que un creient amb fe ~~amb~~ en un Déu transcendent als pobles. Per altra banda, la traducció política d'aquest ~~trobar~~ trobar el poble rus el seu Déu, l'edificació ^{d'una} ~~de~~ societat sobre aquestes bases, resta encara més confusa que en el Dostoievski ideòleg del Diari d'un escriptor. En bona part perquè Xàtov, en no fer esment de la fraternitat, prescindeix d'un dels valors ètics bàsics de qualsevol concepció cristiana mínimament fidel a l'Evangeli. Aquest

Xàtov, que en renegar de les seves conviccions socialistes es "allan-
ça a l'excès contrari... aplanat per la grandiositat d'una idea i
sense acabar-la de dominar mai", no es presenta al capdavant, se-
gons Els dimonis, com una alternativa realment ^{viable i} vàlida a allò que ha
~~rebutjat~~, l'ateisme com a motor d'un moviment polític dels qual es
renega en nom d'un Déu que és una mena d'atribut d'un únic poble.

Kirílov dóna una altra resposta a les ^(mateixes) preguntes. "Tota la nova
vida ~~he~~ estat transtornat per Déu", diu en una ocasió, i són gairebé
les mateixes paraules del propi Dostoievski: "el problema que m'ha
torturat conscientment i inconscient durant tota la nova vida: l'ex-
istència de Déu". Kirílov és un dels personatges més recixits de
Dostoievski entre els típics d'ell que són encarnació ^(i extremada) activa d'una
idea i que, per aquest fet, ^{en el de Dostoievski} difícilment arribarien a tenir vida i ver-
semblança amb menys poder ^{ment} creador. La idea de la qual Kirílov és
encarnació és l'alliberament de la humanitat demostrant que no exis-
teix Déu. Així com Hipòlit, a L'idiota, es proposava suïcidar-se
perquè creia que era l'única manifestació de la seva voluntat que li
quedava, Kirílov es proposa suïcidar-se per demostrar als homes que
no hi ha Déu. "Déu és una invenció dels homes per tal de poder viu-
re sense matar-se", afirma. Kirílov és un ateu --un ateu ambigu, com
tants altre ateus i creients ambigus en la realitat, fet que Dosto-
ievski captà magistralment i que és un dels atractius de les seves
grans obres--; un ateu ^{Laugada} ambigu del que Verhovenski ~~observa que~~ "ce
opina que "creu més que un pope", i per altra banda ^{des del tomisme, l'ha pogut servir per exemple per a l'ateisme per una via} ~~per altra banda~~ ^{tenia ambició per a l'ateisme}
Diu Kirílov: "Avui l'home encara no és home. Vindrà un home nou,
feliç i orgullós. Aquell pel qui li sigui indiferent viure o no viu-
re, aquest serà l'home nou. Aquell que triomfarà sobre el sofriment
i el dolor, i ell mateix serà Déu (...) Déu és el sofriment i la
por a la mort. Aquell qui venci el sofriment i la por, serà Déu. Lla-
vors podrà començar una nova vida, un home nou, i tot serà nou. Lla-
vors es dividirà la història en dos períodes: del mono fins a l'a-
~~nou~~ ^{nou} renaixement de Déu, i de l'an~~ni~~ ^{an}iquament de Déu fins...

"-2 Fins al mono?

L'idea
absoluta
seria a mi-
nuta i i
provocaria
finalment
la disolu-
cio fisica.

"--Fins la transformació física de l'home i de la terra. L'home serà Déu i es transformarà físicament. L'Univers es transformarà, igual que les obres, els sentiments i els pensaments (...) Qui gosi matar-se serà Déu. I cadascú podrà fer que no hi hagi Déu i que no hi hagi res. Però ningú no ho ha fet encara".

Repetint una idea exposada per Mishkin i que es trobarà novament a Els germans Karamàzov, Kirílov creu en la possibilitat que els homes siguin bons i feliços. Tot està bé, ^{en ho} però això només ho sabran els feliços.

"--No som bons-- va respondre (Kirílov) de sobte-- perquè no sabem que ho som. Quan ho sapiguem ja no violaran cap nena. Cal que sapiguem que són bons, i immediatament tots ho seran, tots, fins al darrer.

"--I bé, ara que vostè ho sap, ¿també és bo?

"--Sí, ho sóc (...) Aquell que ensenyi als homes que són bons, acabarà la història del món.

"--Aquell què ho va ensenyar fou crucificat.

"--Vindrà, i el seu nom serà el de Déu-Home.

"--L'Home-Déu.

"--El Déu-Home, aquesta és la diferència".

Kirílov, com Hipòlit --com Dostoievski-- està preocupat per la mort de Crist. Parla de la crucifixió i de les paraules al bon lladre. "Avui mateix estràs amb mi en el paradís. En acabar el dia van morir tots dos i cap no va trobar el paradís i la resurrecció. La paraula del crucificat no es va acomplir. Ecolta! Aquell home fou el més gran de tota la terra; ell tenia l'graó de l'existència del món. El planeta, amb tot el que té a sobre, és una bogeria sense aquest home. I mai no hi va haver abans d'ell, ni hi haurà després, un ésser semblant a aquell home; fins i tot peduint-se un miracle. Perquè el miracle està en que mai no va existir ni existirà un home

com ell". Però les lleis de la naturalesa no van estalviar Allò;
 "aleshores les mateixes lleis d'aquest planeta no són més que una
 mentida i una farsa diabòlica". La mentida procedia de l'antic
 Déu i Kirílov ho demostrarà. "No concèbeixo com fins ara un ateu,
 tenint consciència que Déu no existeix, no s'ha matat tot seguit.
 Tenir consciència que Déu no existeix i no tenir consciència al ma-
 teix temps de la pròpia divinitat és absurd; d'altra manera cal-
 dria matar-se (...) Només un s'ha de matar, el precursor, si no,
 ¿qui començaria i ho provaria? I sóc jo qui començarà i ho provarà.
 Jo encara no sóc Déu, perquè malgrat tot, i per això, sóc un des-
 graciats, estic obligat a proclamar la meua pròpia voluntat. Tots
 els homes són uns desgraciats, perquè tenen por de proclamar la
 seva pròpia voluntat (...) Durant tres anys he buscat l'atribut de
 la meua ~~divinitat~~ divinitat i l'he trobat: l'atribut és la meua
 lliure voluntat". *Això és tot! Fàcia a la meua voluntat per afirmar en la meua divinitat
 suprema la meua insubordinació; la meua nova llibertat, la meua terrible llibertat. Ell*
 Ell començarà, matant-se per alliberar, per obrir la porta i
 salvar els homes. "Em mato per provar la meua insubordinació i la
 meua voluntat nova" (...) La idea més elevada per a mi és la que
 Déu no existeix. La història de la humanitat em retrà homenatge.
 Fins avui l'home no ha fet més que inventar Déu per viure sense
 matar-se; aquesta és tota la història del món fins als nostres dies.
 Jo sol, per primera vegada en la història del món, m'he negat a in-
 ventar Déu. ¡Que ho sapiguen tots, d'un cop per sempre! (...) Tots
 ho sabran. ¡Tots! No hi ha res amagat que no pugui ser conegut. És
 Ell qui ho va dir".

Kirílov representa com un precursor de l'ateisme ètic. Al mateix
 temps Kirílov pertany a la societat secreta, encara que als últims
 anys només estigui preocupat per la seva idea. Va oferir als companyys
 per tal d'ajudar la tasca d'aquests, que en matar-se firmaria una
 carta atribuint-se els desordres que aquests haguessin promogut, i
 desviat així l'acció de la policia. Verhovenski, que ha assassinat

*É i perquè
 és terrible! Em
 mato per
 provar la meua
 insubordinació
 i la meua
 llibertat
 nova".*

Xàtov, pensa que Kirílov es declarí responsable, a més, d'aquesta mort i allunyi les sospites que podrien caure sobre ell.

En escriure la carta, Kirílov vol ^{alguna cosa} afegir ~~contra~~ els qui considera els seus enemics.

"--Vull injuriar-los-- quequejà Kirílov, però va firmar.-- Vull injuriar-los...

"--Escrigui Vive la République! i amb això n'hi haurà prou.

"--Magnífic!-- va cridar Kirílov, completament satisfet--, Vive la République démocratique, sociale et universelle, ou la mort!
No, no. Així no. Liberté, égalité, fraternité, ou la mort!

"I amb plaer evident va escriure aquesta frase sota la seva signatura.

"--Prou, prou!-- repetia Piotr Stefanovitx.

"--Esperi una mica!... Sap^s, firmaré un altre cop, en francès: "de Kirílov, gentilhomme russe et citoyen du monde". "Gentilhomme seminariste russe et citoyen du monde civilisé". ¡Es perfecte!"

Kirílov no es suïcida directament per la causa de la revolució social, encara que amb el seu gest creu alliberar l'home i ~~arr~~portar-lo també en aquest aspecte per un camí millor. Les darreres paraules de la seva carta, encara que les escrigui ja mig embogit, tenen un contingut social i polític. Les escriu en francès, i ^{per tant} denota manifesta el seu occidentalisme, però es proclama rus, invoca la república, la ciutadania del món i la famosa divisa de la revolució francesa. També ~~recorda~~ afirma la seva condició d'aristòcrata (podria simbolitzar aquella confiança en ella) i de seminarista (podria simbolitzar el sentiment religiós rus i el fet que bon nombre dels revolucionaris russos de l'època fossin fills de nobres o haguessin estat seminaristes). Alhora, ^{Kirílov} afirmarà el seu parer que Crist és l'home més exemplar que ha ~~existit~~ mai i mai no ha existit ni existirà, i precisament acusa la naturalesa i les se-

"gentilhomme rus
i ciutadà del món" són per altra banda les mateixes paraules que el Dostoiéski ²
2 dedica
a Horzen.

ves lleis ~~de~~ (l'antic Déu) de no haver permès que resucités. En certa manera, i de forma sorprenent per una mirada superficial, Kirílov, ~~el~~ el pre-epilèptic que es suïcida, representa el personatge més positiu de Els dimonis. Tot i que es favorable a la República quan Dostoievski ho és del tsar, occidentalista quan Dostoievski ^{moltes vegades} té una fonda antipatia per Europa, demòcrata quan Dostoievski ^{del sufragi universal} abomina ~~alguns articles de~~ ~~el~~ ~~diari d'un~~ ~~escriptor~~, ateu quan Dostoievski és creient, revolucionari quan Dostoievski tem aquella revolució. I amb tot, aquest estrofolari personatge que descrit per un altre autor semblaria inverossemblant i fins i tot ridícul, no ho resulta, tal vegada especialment perquè malgrat tot Dostoievski mostra per ell una clara simpatia. Kirílov viu obsessionat pel problema fonamental per a Dostoievski, l'existència de Déu; creu que la societat ha de canviar; està disposat a morir, com a precursor, per a l'alliberament de l'home; carrega sobre ell mateix el que han fet els comenys de la societat secreta; descobreix la barreja de maldat i de mesquinesa de Verhovensky; es sent a la vegada rus i ciutadà del món. Només li manca creure en Déu. Ho hagi volgut o no Dostoievski, almenys en certa mesura aquest és el personatge més positiu de Els dimonis, encara que no el presenti com exemplar. En el fons, pot sospitar-se que si Kirílov cregués ^{de debó} en Déu, seria per a l'autor un personatge que resoldria totes les seves contradiccions --les de Kirílov i també les de Dostoievski-- i oferiria una proposta viable.

Aquesta no la ofereix, certament, Stefan Trofimovitch Verhovenski, pare de Piotr, caricatura purgent però alhora suavitzada per uns tocs de comprensió, ~~de~~ un tipus de liberal dels anys 40. Stefan Trofimovitch ~~no~~ és i ha estat sempre un paràsit. Dostoievski pinta irònicament les opinions de Stefan Trofimovitch sobre Déu:

"--Veritablement no comprenc perquè m'han donat aquí una reputació d'ateu --em deia a vegades--. Crec en Déu, mais distinguons: crec en un Esser que no pren consciència de Sí més que en mi. No

puc tenir la fe de la meua serventa "atátxa, o de qualsevol senyor que creu en la sort, o del nostre encisador Xàtov. A més, Xàtov no compta. Xàtov creu fent-se violent, com un esclavòfil de Moscou. Pel que fa al cristianisme, i malgrat el sincer respecte que tinc per ell, ~~no~~ puc afirmar que no sóc cristià. Més aviat sóc un pagà de l'antigüetat, a la manera del gran Goethe o dels antics grecs".

Xàtov l'acusa d'haver passat pel costat del poble sense veure'l --com no l'han vist Piotr Verhovenski, Stavroguin, o l'escriptor Karmazinov, en el qual Dostoievski caricaturitzà Turguéniev, el qual s'enorgulleix de preocupar-se molt més del que passa a Alemanya que del que succeeix a Rússia--. A la fi de la novel·la, Stefan Verhovenski, amb por de ser acusat dels incendis i de les morts que ha provocat el seu fill Piotr, ^{per la seva rum.} ~~el nihilista audimoniat fill dels liberals dels anys 40.~~ En el viatge troba Sofia Matveievna, una dona ~~del~~ poble que vend evangelis. Li diu Stefan Trofimovítx:

^{Je} "J'ai n'ai rien contre l'Évangile i... Heia temps que desitjava tornar-lo a llegir.

"En aquell moment va recordar que ja feia trenta anys, almenys, que no havia obert aquell llibre, i que set anys abans s'havia enrecordat d'alguns paràgrafs ~~de~~ amb motiu de la lectura de la Vie de Jésus, de Renan". Stefan Trofimovítx, en un dels seus ramells fantasiosos i superficials, projecta acompanyar Sofia Matveievna a vendre Evangelis. "Des d'ara el predicarem plegats i em dedicaré a vendre, molt de gust, aquests bonics llibres. Sí, presentoixo que això pot ser una idea excel·lent. Quelcom de nou en el gènere. El poble és religiós, això està admés, però desconeix l'Evangelí. Jo li ho explicaré. Explicant-lo de paraula es poden corregir els errors d'aquest llibre notable, que estic disposat a considerar amb tot respecte". I afegeix una idea que es troba ~~en~~ repetida en d'altres personatges dostoiévskians: "Cadascú es culpable respecte als ~~als~~ altres. Tothom és culpable". Per casualitat, Sofia

Matveievna li llegeix el mateix passatge que Stavroguin es va fer llegir pel monjo Tikon, allí on l'Apocalipsi parla dels tabis. Stefan Trofímovitx queda impressionat: "Avans fred, fred que tebi, que solament tebi". Demana a Sofia que li llegeixi el passatge evangèlic on ~~els porcs entren~~ els dimonis entren en els porcs. I l'interpreta així:

"--Fixis bé, és igual que en la nostra Rússia. Aquests dimonis que surten del malalt, per entrar en els porcs, són totes les plagues, totes les miasmes, totes les brutícies, tots els dimonis, petits i grans, que s'han aplegat al llarg dels segles en la nostra volguda i immensa malalta, en la nostra Rússia! Oui, cette Russie que j'aimais toujours. Però un pensament sublim, una voluntat grandiosa baixarà des del cel com sobre aquest endimoniat. I ella es desempallegarà de totes les impureses, de totes les podridures, perquè elles mateixes voldran entrar en els porcs. Possiblement ja hi siguin dintre. Som nosaltres, nosaltres iells, és Petruška, et les autres avec lui, i possiblement jo el primer: jo al davant. Nosaltres ens precipitem com folls des de d'alt del penyasegat, i tots morirem en el mar. Serà el millor, perquè només servim per això. Però el malalt quedarà curat i s'asseurà "als peus de Jesús"... i tots el miraran amb sorpresa... Estimada meva, vous comprendrez après... Tots dos comprendrem plegats".

Stefan Trofímovitx diu tot això a la senzilla Sofia, que desconeix totalment l'existència de Piotr Verhovenski, de societats secretes revolucionàries, de liberals occidentalistes dels anys 40. Pot interpretar-se ^{com} un "mea culpa" davant la víctima, el poble. Però, ¿on és aquest pensament sublim, aquesta voluntat grandiosa que baixarà del cel sobre l'endimoniat, el lliurarà dels diables i farà seure un altre cop Rússia als peus de Jesús, alliberada? Dostoievski va afirmar que en escriure Els dimonis volia escriure un panflet. Un panflet contra tots els qui ell creia, ~~equivocadament~~, equivocats. També les passions de l'època ~~li~~ van fer jutgar

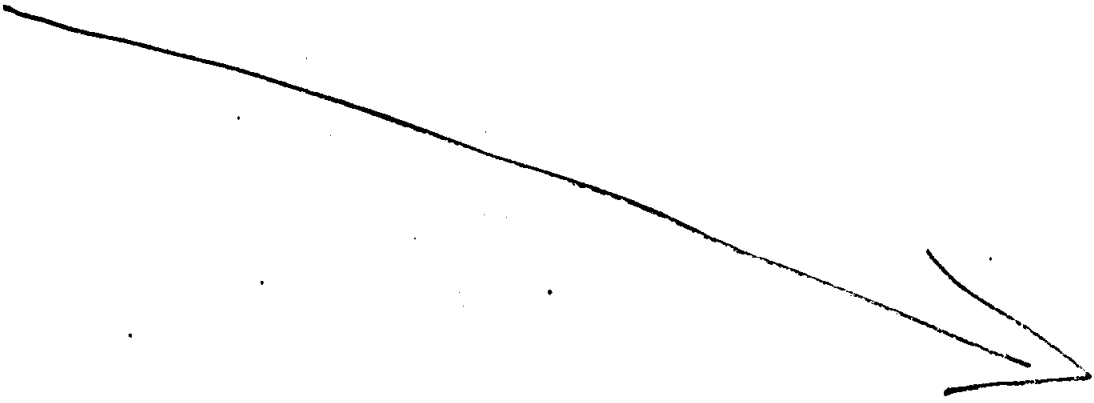
la novel·la com un panftet. Menys comprensible és que decennis i decennis després només es vulgui veure en Els dimonis un panftet, amb profecies sobre el comunisme a la Unió Soviètica que uns jutgen encertades i altres ridícules. El valor de la novel·la rau, com en totes les grans obres de Dostoievski, ^{en els} ~~pels~~ interrogants sobre el sentit de la vida i també com a retrat social, molt més objectiu del que va ser jutjat i que segurament va més enllà del que pensava Dostoievski.

Perquè, ¿on és la solució indicada a la novel·la? Xàtov recorda ^{-i Dostoievski havia dit més d'una vegada que la una solució estava en el treball-}mana significativament a Stavroguin que treballi. "Busqui a Déu pel treball. Tot rau aquí. Si no, desapareixerà com una podridura. Busqui a Déu ~~en~~ pel treball (...) Vagi, abandoni les seves riqueses (...) Vostè és ateu perquè és aristòcrata, un senyor, el darrer dels senyors. Vostè no sap discernir entre el bé i el mal, perquè ha deixat de comprendre el poble". La ingènua confiança del príncep Míshkin en els aristòcrates es veu un altre cop negada, perquè el darrer dels senyors no es posarà pas a treballar. I Xàtov afegeix, aixecant-se davant aquests senyors: "Però està en marxa una nova generació. Surt del mateix cor del poble, i vostè mai no la reconeixerà, ni vostè, ni els Verhovenski, pare i fill, ni jo, ja sí, jo, perquè també sóc un senyor; jo, el fill del seu serf Patka..." On es concreta aquesta nova generació? A la novel·la no se la veu enlloc. Entre els membres i els simpatitzants de la societat secreta, entre endimoniatos, folls, desequilibrats, hi ha alguns personatges més matissats, els estudiants en els quals es reconeix una generositat d'impuls. Però tampoc no són aquella salvació. Encara menys en l'alta societat ~~on~~ que descriu la novel·la, el governador Zembcke, un fatu inútil d'origen alemany, i la seva dona, que es creu avançada i astuta i organitza una festa benèfica que és, en la novel·la, una burla de qualsevol iniciativa paternalista. Les condicions socials són espantoses: la fàbrica ^{X/migulm} (és teatre d'explotació

i de greus condicions sanitàries; la policia malmet els obrers
Redka, s'ha convertit en assassí perquè el seu amic amo Stefan
que es manifesten pacíficament. La societat que pinta Els dimonis
~~Tofirovitz se'l venia a les cartes, se'l va jugar a les cartes.~~
es presentada com una societat corrompuda i no pas com una admi-
rable contra la qual els revolucionaris no tinguin raó de rebel·lar-
se.

Del panorama social presentat en Els dimonis es dedueix que
aquella societat necessitava reformes radicals, ^{significant} ~~potent~~ molt més
enllà que el que pensava l'ideòleg Dostoievski. El lector, amb pers-
pectiva, pot deduir que, seguint la manera de pensar de Dostoievski,
els dimonis no havien entrat només en els Vehrkovenski pare i fill
en Stavroguin. També en el governador i el seu cercle, també en
els responsables de la fàbrica Xpigulin, també en altres sectors
de la societat als quals no al·ludeix Stefan Trofimovitz en les
seves paraules. Només es salvarien Sofia Matveievna -- represen-
tant del poble, però el poble a penes és present a la novel·la--,
potser el monjo Tikon --però és un personatge aïllat--, i la
nostàlgia del Crist de Kirílov i Xàtov. Aquesta presència de Crist,
feble i diversa, en pocs personatges de Els dimonis, torna a mos-
trar-se en aquesta novel·la com l'únic camí de salvació. Camí que,
un altre cop, i sintomàticament?, no es veu encarnat en cap ten-
dència política.

La nova generació que està sorgint del poble segons Xàtov, i
en la qual es pot sospitar que portava també les seves esperances
Dostoievski, no es veu realment a Els dimonis. Potser es podrà
descobrir en Els germans Karamàzov?

Però cal remarcar la importància creixent que va adquirint el tema del canvi social. A Crim i càstig no hi era encara pròpiament indicat, a L'idiota només un personatge se'n preocupava^{de dir} el príncep Mishkin. A Els dimonis és un tema fonamental. Verhovenski vol un canvi social, Xàtov també, igualment Kirílov i els membres de la societat secreta, encara que ~~cadascun d'ells~~^{aquests personatges} el veu de manera diferent. També Stefan Trofímovitx Verhovenski ho admet a la fi: la societat russa està malalta i ha de curar-se. Les condicions socials descrites per Dostoievski a la novel·la palesen també la necessitat d'un canvi. Stavroguin, aquell que ha deixat de creure en el canvi de la societat, és el tebi que es suïcida sense objecte, i no Kirílov que ho fa per transformar l'home i la societat. Aquesta presència de la necessitat de la transformació social és un element característic. ~~Per~~ de Els dimonis i tradueix l'evolució de Dostoievski i el procés del seu pensament. Tan certa aquesta presència com que gairebé tots els personatges, de manera ben significativa, discuteixin més sobre idees que no pas facin referències al món socio-econòmic i la seva organització concreta. Però sigui com sigui Els dimonis es troba en un altre grau d'aquell procés que va partir de Crim i càstig i continuà en L'idiota.

En l'evolució de Dostoievski s'hi pot veure un progressiu retrobament i desenvolupament de dos temes de la seva joventut --per no dir de la seva infantesa--: l'admiració a Crist i l'amor al poble rus, temes que l'estada a Sibèria va anar relacionant. Això, davant la realitat russa concreta, el portava a una consciència de la necessitat del canvi social. Però per altra banda s'oposava als revolucionaris de l'època --o a molts d'ells-- perquè rebutjaven a Crist i segons ell no comprenien l'essència del poble. Malgrat això, les prèdiques i l'acció dels revolucionaris li feien prendre més consciència de la necessitat del canvi: en aquest aspecte els revolucionaris que rebutja li són útils a Dostoievski. En denunciar

Verhovenski que no ~~se~~ vacil·la en arribar a l'assassinat pel triomf dels seus propòsits --i és lògic que qui ha ~~establert~~ afirmat que cap ésser humà no és un poll ho rebutgi, no es refugia però en l'acceptació de la societat del seu temps i en la passivitat. Hi ha uns dimonis en Verhovenski i en el seu pare, però també en el governador Lembke i en la fàbrica Xpigulin. ~~XXXXXXXXXX~~ Però la manera com el malalt serà curat i s'asseurà als peus de Jesús no és pas explicada per Stefan Trofímovitx Verhovenski, ^{en les seues paraules d'inspiració profètica} i tampoc per Dostoievski: si la denúncia és clara la proposta és ~~vague~~ vaga. ~~¿Potser la nova generació?~~

La nova generació que està sorgint del poble segons Xàtov, i en la qual es pot sospitar que posave també les seves esperances Dostoievski, no es veu realment a Els dimonis. ¿Potser es podrà descobrir en Els germans Karamàzov?

Cal remarcar que la denúncia de Els dimonis no significa que Dostoievski proclami com ideal la tornada a l'estat de coses anterior a l'aparició dels liberals dels anys 40: Rússia no està malalta des de llavors, ~~sinó des de molts segles~~. No és la mitificació d'una falsa imatge idíl·lica de la societat pre-capitalista pròpia d'un tradicionalista sense cap sentit de la història. Diu Stefan Trofímovitx Verhovenski: "són totes les plagues, totes les miasmes, totes les brutícies, tots els dimonis, petits i grans, que s'han aplegat al llarg dels segles en la nostra volguda ~~malalta~~ i immensa malalta, en la nostra Rússia!" Es tracta de curar una ^{societat} malalta que ho està "al llarg dels segles". Els dimonis no diu: "la nostra societat està sana i els Piotr Verhovenski la volen matar" --posició del conservador i del reaccionari davant qualsevol reforma i revolució--. Diu: "la nostra societat està malalta, però rebutjeu els sinistres propòsits dels Piotr Verhovenski, que no la curaran pas. ~~XXXXXX~~ !No és aquest el camí!" Però, ¿quin és el camí? ¿Potser la nova generació?

L'assenyalada

"EL GERMANS KARAMÀZOV"

Els germans Karamàzov, la darrera novel·la de Dostoievski, alhora la més ambiciosa i reeixida de les seves obres, havia de ser la primera de dues novel·les, la més important de les quals --segons diu l'autor al prefaci del llibre-- seria la segona, que tindria com a protagonista Alexei Fiodorovitx Karamàzov, ja un home fet.

L'existència de Déu, aquell problema "que ha turmentat conscientment o incoⁿscientment tota la meua vida", i les cons^quències en la vida individual i col·lectiva dels homes, ~~en~~ el tema principal de Els germans Karamàzov, que es pres^{en}ta barrejat amb altres temes secundaris. El doble aspecte d'aquesta temàtica --existència i inexistència de Déu, i cons^quències pràctiques d'una o altra-- és revelat també pel doble caràcter de l'obra, ~~na~~ que combina el diàleg, amb exposicions orals molt freqüents i llargues, amb l'acció, tensa i variada. El caràcter problemàtic amb el qual està plantejada aquesta temàtica ve recolzat per les incògnites de l'intriga --el lector no s'assabenta de qui és l'assassí de Fiódor Karamàzov fins a la darrera part d'una novel·la molt extensa, i per les incògnites que sobre el futur dels tres germans Karamàzov, Dmitri, Ivan i Alíoi-xa, resten oberts a la fi de l'obra.

Al mateix temps, Els germans Karamàzov és l'obra de Dostoievski més deliberadament religiosa, i més clarament escrita des de la fe cristiana. Però l'autor aconsegueix, de manera excepcionalment reeixida, presentar el pro i el contra de l'existència de Déu --"el pro i el contra" és precisament el títol del llibre cònquè de Els germans Karamàzov, un dels més importants ideològicament--. El ma-